

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

חמישאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקהלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת וישלח

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ג לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא ידיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושי של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף חידושים שונים
המלוקטים מקונטרס מערכותיו של רבינו שליט"א
בעניינים שונים.

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmail.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת וישלח

מפתח העניינים

וישלח יעקב מלאכים - מלאכים ממש / שמא נתלכלכתי בחטא / התקנה היחידה - לימוד המוסר / כוחו של חטא / זהירות בעשיית המצוות / ויותר יעקב לבדו / מי שדבוק בה' לא יארע לו כל נזק / חובתנו לשמור על ההנהגה בדרך ישראל סבא / תמוכין דאורייתא / וישלח יעקב מלאכים - מלאכים ממש

מפתח חידושי תורה

- א. בענין אם עשו ידע שיעקב חוזר לארץ ישראל ..... כב
ב. בענין ויהי לי שור וחמור ולא הזכיר גם גמל ..... כב
ג. בענין אם המלאכים מתפללים ..... כה

מפתח מערכות

- רבי יהודה חכם לכשירצה ..... כח
רבי יהושע בן לוי ..... כט
יהושע בן נון - אם היו לו בנים ..... לא
יוחסין ..... לד
יום הכיפורים ..... לז
יום טוב ..... לח
רבי יוסי בירושלמי ..... לט
רבי ינאי ..... מ
רבי ינאי ..... מז
רבי ינאי וריש לקיש ..... מה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

בעזרת ה' יתברך, נראה כמה ענינים בפרשה, פרשת וישלח.

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום. ויצו אותם לאמר **כה תאמרון לאדוני לעשיו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה.** ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניך. הפגישה הנוראה הזו של יעקב עם עשיו, באה ללמד אותנו לדורות הרבה לימודים, וכמו שכותב הרמב"ן (בראשית י"ב ו') כי 'מעשה אבות סימן לבנים'. ובכלל זה ש'מעשה אבות סימן לבנים' יש שני חלקים, גם שכל מה שהיה לאבות יארע גם עם הבנים, וגם על הבנים ללמוד מדרכי האבות כיצד גם הם ינהגו. ובאמת אין דור שאין בו את ה'עשיו' שלו, ובכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו. ויש לנו את החסד שהקב"ה מצילנו מידם, כמו שעמד תמיד לימנים של האבות והושיעם.

יעקב ועשיו נפרדו זה למעלה מעשרים שנה, אך סוף סוף חוזר יעקב לביתו, ורק עכשיו יכול לשוב כאשר יש לו בידו את הנשק בו ינצח את עשיו, "ויהי לי שור וחמור", "שור" זהו יוסף שטנו של עשיו, שאין עשיו נופל אלא ביד בני בניה של רחל כדרשת רבותינו (בראשית רבה עג, ז. ועיין בבא בתרא קכג), ו'חמור' הוא יששכר שאמור בו "יששכר חמור גרם" (בעל הטורים בראשית ל"ב ו'). וכיון שיש ליעקב את כחו של יוסף הצדיק ואת כחו של יששכר, שזהו כח התורה עתה יכול הוא לשוב אל ביתו בלא לפחד מכל הקמים עליו.

רש"י מביא כאן את דברי רבותינו (בראשית רבה, עה, ד), שהמלאכים ששלח יעקב לעשיו, היו מלאכים ממש. הפירוש של המילה 'מלאך' - היא שליח. לכל שליח ניתן לקרוא "מלאך". ולזה מפרש רש"י, שלא תטעה לומר שיעקב שלח סתם שליחים, אלא דע כי היו אלו מלאכים ממש.

ובי מהיכן היו לו ליעקב מלאכים שיוכל היה לשלוח אותם? היה לו בית חרושת לייצור מלאכים? והתשובה היא שאכן כן. כל אדם יש לו כזה בית חרושת, כי במעשיו הטובים יוצר מלאכים טובים, ולהיפך חלילה. אדם שיושב ועוסק בתורה שעה אחת, עם כל גדרי מצות תלמוד תורה, באימה וביראה ולשמה, ברא לו באותה השעה למעלה מעשרת אלפים מלאכים! כדכתב רבינו החפץ חיים ז"ל בספר תורת הבית (פ"ב ופ"ג).

יעקב אבינו בחיר שבאבות, היו לו מלאכים שיכל לשלוח אותם. מהיכן? - מתורתו וממצוותיו.

ואת הדברים האלו שולח יעקב ביד המלאכים לומר לעשיו, דע, כי עם לבן גרתי, אבל לא למדתי ממעשיו הרעים ותרי"ג מצוות שמרתי, ונשארתי דבוק בה' יתברך, ועוד זאת עכשיו יש לי "שור וחמור", את כח יוסף הצדיק ואת כח התורה של יששכר. ועשיו יודע מהם מלאכים, שכן גדל בבית יצחק אבינו ועל ברכי אברהם, אך עם כל זאת אומרת התורה:

שמה נתלכלכתי בחטא

וישובו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו וגם הלך לקראתך וארבע מאות איש עמו. ומביא רש"י בשם רבותינו במדרש (בראשית רבה, עה, ז): אתה אומר אחי הוא, אתה קורא לו אחי, "באנו אל אחיך", אבל הוא נוהג עמך כעשיו הרשע, עודנו בשנאתו. אמנם עברו שנים על גבי שנים מאז מעשה מכירת הבכורה והברכות, אבל אף על פי כן לא כהתה שנאתו עליך במאומה, ועדיין נשאר הוא בגדר של 'עשיו'.

ויירא יעקב מאד ויצר לו. כששומע יעקב אבינו את התשובה הזו שהשיבו לו המלאכים, ונודע לו שעשיו עודנו בשנאתו והוא בא יחד עם פלוגה גדולה, ארבע מאות איש עמו, "ויירא יעקב מאד". ומדוע? מה יש לו לפחד? על מה החרדה הגדולה של יעקב אבינו, בחיר שבאבות? **רש"י** בהמשך מפרש ממה היה החשש של יעקב. על הפסוק 'קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך', מפרש רש"י: "נתמעטו זכויותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכך אני ירא שמה משהבטחתני נתלכלכתי בחטא, ויגרום לי להמסר ביד עשיו". **הבה** ונתבונן*. המלאכים ששלח יעקב שבים אליו ואומרים לו, בא עשיו וארבע מאות איש עמו, ויעקב אבינו מבין טוב טוב למה הם באו. הם לא באו לשבת אתו לאכול ארוחת צהרים נכבדה.. לכל היותר אולי באו לסעודת סיום.. לכלות את יעקב.

יעקב רואה שלמרות שעברו שנים רבות עדיין עומד עשיו בשנאתו ועומד בהבטחתו להרוג אותו, ויעקב אבינו לא ירא ולא מפחד מזה כלל. ממה הוא דואג? 'שמה נתלכלכתי בחטא'. ובאמת, גם לא כתוב שמה נתלכלכתי ב'חטאים', אלא 'חטא', אפילו חטא אחד. והאבן עזרא מוסיף, מאיזה חטא? - במחשבה. לא דאג יעקב על שמה ואולי חטא חטא במעשה, אבל פחד שמה חיסר במחשבה, ומחמת זה התלכלך ויגרום הדבר שיימסר ביד עשיו.

בפרשה הקודמת, כתוב שיעקב בעת שהיה בהליכתו אל בית לבן, 'וישכב במקום ההוא'. ישן במקום בית המקדש. והתרגום יונתן שם מונה חמשה ניסים שהיו ליעקב באותה השעה.

ומוסיף התרגום: "ענין ואמרין בשעה שהיה יעקב אבינו ישן, היו אומרים המלאכים, אתון חמוץ יעקב חסידא, בואו וטראו את יעקב החסיד, דאיקונין דיליה קביעא בכורסי יקרא דהויתון מתחמדין למחמי יתיה". כל הזמן 'הויתון מתחמדין למחמי יתיה' - רציתם

א. כתב הרמח"ל (בתחילת חיבורו דרך עין החיים), שכמו שגחלת צריכים לנפוח בה ולחיות אותה כדי שהיא תתלהט ותהפך לאש, כך גם דברי רבותינו שבאים בקוצר וברמיזה צריכים לנפוח בהם, להתבונן בהם ולשנן אותם, עדי יתהפכו להיות אש המלהטת בלבו של אדם ומשלהבת לבו לעבודת ה' יתברך.

והשתוקקתם לראות את פני יעקב, אבל לא הייתם יכולים להביט בו בשעה שהיה ער ועוסק בתורה. אבל עכשיו שהוא ישן, בואו ותראו אותו, זו ההזדמנות שאפשר להביט בו.

בגמרא אמרו (סוכה דף כח): "שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן. גדול שבכולם יונתן בן עוזיאל, קטן שבכולם רבן יוחנן בן זכאי. אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו מיד נשרף". למה כל עוף הפורח היה נשרף? – מפרש שם הריטב"א בחידושו, כי במקום שהיה לומד יונתן בן עוזיאל היתה השראת שכינה כמעמד הר סיני, וכמו שבהר סיני בשעת מתן תורה אף אחד לא יכל להיות עליו מרוב ריבוי הקדושה והשכינה ששרתה שם והאש הייתה שולטת, כך גם הזמן שעסק יונתן בן עוזיאל אז בתורה הרי הוא כמו מתן תורה עצמו.

ויש מפרשים עוד במה שאומרת הגמרא ש"כל עוף הפורח עליו מיד נשרף", שהכוונה בזה לרבות את המלאכים. הרי בפסוק כתוב (קהל י, ט) 'עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר', ואמרו רבותינו (דברים רבה ו, י) שהכוונה למלאכים, וממילא כשאמרו 'כל עוף היה נשרף' הכוונה אפילו למלאך. וזאת משום שכל כך היה ריבוי השכינה והקדושה בעת עסקו בתורה של יונתן בן עוזיאל, שגם מלאכים לא יכולים היו להתקרב לשם.

ואם אצל יונתן בן עוזיאל היה כך, הרי קל וחומר שאצל יעקב היה גם כן כך ובכפל כפלים. ולכן היו המלאכים אומרים, עכשיו שיעקב ישן זהו הזמן שאפשר לבוא ולראות אותו, בואו. 'בכן שאר מלאכי קדישא דה' נחתין למסתכלא ביה', באמת באו כל המלאכים להסתכל בו. כאן רואים אפס קצהו של מעלתו יעקב אבינו בחיר שבאבות, שאפילו מלאכים לא היו יכולים להיות במחיצתו.

והנה כאן אנו רואים איך יעקב אבינו יושב וירא וחרד. מה יש? הרי הקב"ה הבטיח לו 'ושמרתיו בכל אשר תלך', ומה לו לדאוג? – שמא נתלכלכתי בחטא. לולי זה באמת הוא לא חושש מעשיו, ולא חושש מארבע מאות איש עמו. אבל עומד יעקב וחושש פן יש איזה חטא קל בידו, חטא במחשבה, וחטא זה יפסיד ממנו את הכל.

כאן אנחנו למדים כמה חטא אחד, ואפילו אם הוא במחשבה בלבד, כמה הפסד הוא יכול לגרום. ואם יעקב אבינו בחיר שבאבות, שמלאכי השרת היו מתחמדין ומשתוקקים לראותו, כל כך ירא וחרד חרדה גדולה מפני החטא, אנו מה נענה אבתריה.

כל אחד צריך להתבונן היטב בדבר הזה. יעקב אבינו לא חושש מעשיו כי הוא זה,

---

ב. בזהר הקדוש פרשת בהעלותך (דף קמט:) רבי שמעון בר יוחאי מקלל קללות נמרצות מי שחושב שהפרשיות שלנו הם "קובץ סיפורים".. הכל זה תורה אלהית שמשנה רבינו הביאה ממרומים בשבילנו, כדי ללמדנו בינה, להאיר עינינו ולחנך אותנו.

הוא יודע שגם אם יבוא השונא הכי גדול שלו עם אנשים מרובים על מנת להורגו, הם לא יוכלו לפגוע בו בקצה הציפורן כיון שה' שומר עליו, אבל אם התלכלך בחטא אחד, הגם שהוא יעקב אבינו, האדם הגדול בענקים, מי יודע מה יהיה. לא עשיו ממית אלא החטא ממית.

ונראה מעט מדבריו של רבי לייב חסמן זצ"ל (אור יהל וישלח): **אנו עומדים ותמהים על הפחד הזה, כי אין לנו מושג מה הוא רוחניות ומה זה חטא.** פעם הגיע אלינו מישחו וסיפר שהוא מפחד בגלל העבירות שבידו? לא שמענו. תמיד יש לאדם סיבות אחרות למה הוא מפחד. פעם הוא מפחד מהשכנים ופעם הוא מפחד ממס הכנסה, מפחד מפלוני ומאלמוני, אבל האם שמענו אדם אומר, אוי לי ואבוי לי שנכשלתי באיזה איסור חס ושלוש ועכשיו אני נורא מפחד מזה? לא שמענו כזאת מעולם. מה הוא אומר? 'בעזרת ה' יהיה טוב יהיה בסדר'.. למה? מה יהיה? יהיה ראש השנה.. עוד מעט יבוא ראש השנה ואעשה תשובה.

והנה, אנחנו נמצאים חודשיים וחצי מאז תחילת השנה, כל אחד יראה ויבחן האם באמת היתה לו הארה בימים הנוראים שהוא לקח עמו למשך השנה כולה? האם באמת הוא שומר את כל הקבלות שקיבל על עצמו בימים הנוראים ונהפך לאיש אחר? האם לכל הפחות אנחנו דואגים על זה, יראים ומפחדים מהחטאים שבידינו? או שרק מהחיסרון בבנק אנו חוששים.. **למה** זה כך? למה אנחנו אין דעתנו על עבירות שבידינו, ורואים אנו איך המבט של יעקב אבינו היה הפוך לגמרי? דוקא מעשיו וארבע מאות איש הוא לא מתיירא, אבל מחטא שבידו "ויירא יעקב מאד".

אומר רבי לייב, אל תתמה על הפחד הזה של יעקב, כי אנחנו אין לנו מושג מה זה רוחניות ומה זה חטא. **אבל יעקב אבינו האדם שבמרכבה הוא ידע והבין זאת,** הוא ידע מהו חיסרון של חטא אחד, ואיך חטא אחד במחשבה יכול לגרום ולבטל את כל ההבטחות הטובות שהבטיח לו ה'. וזו הערה נוראה, כשאדם מתבונן ורואה איך היו רבותינו ואבותינו חרדים וחוששים מחטא שבידם.

מביא רבי לייב את המעשה המפורסם, המובא בגמרא במסכת סנהדרין (דף קא.), ברבי אליעזר ורבי עקיבא.

רבי אליעזר, הוא רבי אליעזר הגדול - רבי אליעזר בן הורקנוס, שהיה תלמידו הוותיק של רבן יוחנן בן זכאי ורבו של רבי עקיבא. הגמרא במסכת סוכה (כח.) מפליגה הפלגות עצומות ביותר במעלותיו של רבי אליעזר הגדול, ואין אחד שסיפרו עליו כמו שאמרו על רבי אליעזר. שם אמרו עליו שהיה הראשון שבא לבית המדרש ואחרון שיוצא ממנו, ומימיו לא

ג. כלל גדול בידנו, שכל מעשה המובא בתלמוד יש בו לימוד בעבורנו. רבינא ורב אשי מסדרי התלמוד היו מקמצים במילים, ואם הביאו מעשה בתלמוד, על כרחך שיש בו הרבה מוסר השכל בשבילנו.

שח שיחת חולין, והיה בקי בכל התורה כולה ובכל החכמות כולן, בכל מכל כל. ובשעה שנפטר, אומרת הגמרא בסנהדרין (סח.) שהוא עצמו בכה ואמר על שתי ידי, אוי לכם שתי זרועותיי שהם כמו שני ספרי תורה שנגללין. ורבו רבן יוחנן בן זכאי אמר והעיד עליו שאם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזניים ורבי אליעזר בן הורקנוס בכף שניה, מכריע הוא את כל חכמי ישראל (אבות פ"ב מ"ח).

במדרש כתוב (שיר השירים רבה א, כ) שלאחר פטירתו של רבי אליעזר כשנכנס רבי יהושע לבית המדרש וראה את האבן שעליו היה יושב רבי אליעזר, התחיל מנשק ומחבק את האבן ואמר "האבן הזה דומה להר סיני וזה שישב עליה דומה לארון הברית".

זה היה התנא האלהי רבי אליעזר הגדול. ומספרת הגמרא בסנהדרין (ק"א ב') שבשעה שרבי אליעזר חלה נכנסו תלמידיו לבקרו. אמר להם רבי אליעזר: **חימה עזה יש בעולם**. 'חימה' מלשון כעס, כמו שמפרש רש"י, "על עצמו היה אומר, שכעס עליו המקום והכביד חליו". כיון שראו התלמידים שהכביד חליו של רבי אליעזר, **התחילו בוכים**. תלמיד שכל תורתו ממנו, ואוהב את רבו אהבת נפש, רואה את רבו שרוי בצער גדול - בוכים.

והיה רבי עקיבא משחק. רבי עקיבא שהיה גם הוא תלמידו של רבי אליעזר כמו שאמרנו, לא די שלא ראו עליו שהוא בוכה, אלא היה עוד שוחק ושמח. אמרו לו חבריו, **עקיבא למה אתה משחק? על מה השמחה הזו?!** - אמר להם וכי מפני מה אתם בוכים. עד שאתם שואלים אותי למה אני משחק, תגידו אתם למה אתם בוכים. אמרו לו: אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נככה? אנחנו לא מבינים ולא יורדים לסוף דעתך. הרי ספר תורה שרוי בצער, גדול הדור, רבינו המובהק, סובל ומצטער, ואנו לא נצטער? - אמר להם **לכך אני משחק**. בדיוק הפוך, אותו הדבר שגורם לכם להיות בצער ולבכות, לי הוא גורם את השחוק. כל זמן שהייתי רואה את רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו, כל זמן שראיתי שהרב שלי שרוי בשלווה, היין שעושה יוצא מוצלח ומתוק, אז הייתי שרוי בדאגה. אז הייתי בוכה. כאשר הייתי רואה את רבי אליעזר שם את הפשתן במים לרכך אותו כדי לעשות ממנו בד, ולא לוקה אלא יוצא טוב ומשובח, אז הייתי יושב ודואג. למה? - הייתי אומר שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו. ומפרש רש"י: 'שמא קיבל את כל שכרו'. לזה הייתי יושב ודואג אולי הרב שלי קיבל פה בעולם הזה את כל שכרו שמגיע לו לעולם הבא.

אבל עכשיו, אומר רבי עקיבא, שאני רואה את רבי בצער, אני שמח. פירש רש"י: "עכשיו שאני רואה את רבי בצער, ושכרו משתמר לעולם הבא לכך אני שמח". לכן אני להיפך מכם, בשנים שעברו, כשאתם הייתם שמחים טובי לב, אז אני הייתי בוכה. אבל עכשיו שאתם

בוכים, דוקא עכשיו אני שמח ואין לי עוד דאגה, כי יודע אני שהולך רבי אליעזר אל בית עולמו וכל שכרו שמור עמו לעולם הבא.

אמר לו רבי אליעזר רבי אליעזר שמע את המשא ומתן שבין התלמידים ובין רבי עקיבא, **עקיבא כלום חיסרתי מן התורה כולה**. הרי אמרת שהיית יושב ודואג אולי אני מקבל את שכרי בעולם הזה, וכי חיסרתי מן התורה כולה? עשיתי איזה דבר שלא כהוגן, שבגללו הייתי צריך להפסיד את זכותי לעולם הבא וליתול את שכרי כאן בזה העולם השפל? - **אמר לו רבי עקיבא למדתנו רבינו, כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא**. אלו היו דברי רבי עקיבא לרבו הגדול.

והדברים מבהילים ונוקבים את הלב עד בית חללו. הלא זהו שיג ושיח בין תנאים קדושי עליין, "זוטי דאית בכו מחיה מתים" (עבודה זרה י'), הקטנים שבתנאים היו מחיי מתים, וכל שכן הגדולים שבחבורה כמו רבי אליעזר ורבי עקיבא מעתיקי השמועה. והנה כאן יושב רבי עקיבא שהנחיל לנו את כל התורה כמו שאומרת הגמרא (יבמות סב: סנהדרין פו.) ביחד עם רבו רבי אליעזר שנתן לו את כל התורה כולה, ועל מה הדיבורים ביניהם? שמא ואולי רבי אליעזר אכל את שכרו בעולם הזה.

כשרבי עקיבא רואה את רבו, התנא האלהי רבי אליעזר הגדול, שכמו שאמרנו, רק עליו מוזכר שהיה נכנס לבית המדרש הראשון ויוצא האחרון, שהאבן עליה ישב דומה להר סיני, חולה ומתפתל ביסורין, - עומד ושמח על צער רבו. למה? כי חשש תמיד שמא למרות שיש לרבי אליעזר כל כך הרבה זכויות לאין קץ, מכל מקום אולי בכל אופן היה לו איזה חטא שמחמתו הפסיד את כל שכרו לעולם הבא. רק עכשיו, שראה שרבו לא נהנה מהעולם הזה, ואדרבה הוא סובל ומתייסר, היה שמח.

והנה, צריכים להתבונן ולהעמיק עוד בדבר. מבואר אם כן, שרבי עקיבא חשש פן קיבל רבי אליעזר את שכרו בעולם הזה. ובכן, מי הוא זה שאוכל את עולמו פה, ונותן לו הקב"ה את שכרו בעולם הזה?

אומר הפסוק בפרשת ואתחנן (דברים ז, י) 'ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו'. ומפרש רש"י שם: "בחיינו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבידו מן העולם הבא". נורא נוראות. אדם מגיע לעולם הבא ומקווה לקבל את שכרו הטוב על מעשיו הטובים שעשה, ומגלה שאת כל

ד. וכתב הגאון רד"ל ז"ל במבוא לפירושו למדרש פרקי רבי אליעזר שענין זה נרמז במשניות, שכן התנא הראשון שזכר במשניות הוא רבי אליעזר בראש ברכות, וגם התנא האחרון שזכר במשנה [בלי הברייתא שנוספה בסוף - מסכת עוקצין] הוא רבי אליעזר. לרמזו שהיה ראשון לכל חבריו בבית המדרש ואחרון להם.

שכרו כבר ניצל וקיבל בעולם הזה, אשר כל תענוגיו לא שווים מאומה ביחס לתענוג הנשמה רגע אחד בעולם הבא".

ה. החפץ חיים בספר שם עולם ח"א (פרק ו') מרעיש על זה ואומר, יש אנשים שבסתר לבם תמיד מסתכלים על אחרים ואומרים, בוא תראה את פלוני, כמה רשע הוא, עשרה גיהנם בעולם הזה היה מגיע לו, ולמרות כל זאת הרי הוא עשיר. יש לו שתי דירות אחת לחורף ואחת לקיץ, שתי מכוניות אחת בשרית ואחת חלבית... הכל יש לו. ואני - להיפך. אני שמתפלל שלש תפילות ביום, ולפעמים גם ארבע תפילות באם שכחתי יעלה ויבוא. וקובע שיעורים לתורה, למרות זאת אין לי כלום. היה החפץ חיים מרעיש על ההרגשה הזו, ואומר, אל לך להסתכל על הרשע שנהנה כאן מהעולם הזה ולקנא בו, כי הקב"ה מביא לו את זה כאן כדי לאבד את שכרו לעולם הבא. אדרבה, תרחם עליו על שנהנה מזה העולם השפל.

אמר החפץ חיים, משל למה הדבר דומה? לשר נכבד אחד מהיושבים לפני המלך, שנתפס בוגד ומורד במלכו. במשך תקופה ראו ששונאי המלך יודעים את כל התוכניות של המלך, והבינו שיש מישוה שמעביר להם את סודות המלוכה. חקרו וביררו, וגילו שיש בתוך הארמון מלשין. דרשו עוד ועוד, עד שמצאו ותפסו את אותו השר, שהיה שומע ויודע את כל סודות המלוכה ומעביר אותם לשונאי המלך.

עשו לאותו השר משפט מהיר, ויצא משפטו ודינו להריגה. נמלכו והחליטו, שלא יהרגו אותו בתליה, שכן בעבור מעשה חמור שכזה זה נחשב כמיתת נשיקה... רצו להמית אותו במיתה משונה שיתייסר בה בכל רגע ורגע. חשבו וחשבו עד שמצאו מיתה אכזרית. מה? החליטו שיקחו אותו וישימו אותו בתוך כלוב של זכוכית, ושם ימות ברעב. כל אנשי הממלכה יוכלו לבוא ולראות אותו מבעד לזכוכית, ויראו מה הוא עונשו של בוגד.

וכך היה. "וירימו קול במחנה", כל מי שרוצה לבוא ולראות -הכניסה חופשית. ובכן, ביום הראשון היה השר עוד יכול לסבול את הרעב, בשני כבר היה לו יותר קשה, בשלישי הרעב כבר מציק לו בכל רגע ורגע והוא מסתובב בכלוב כארי בסוגר, חלוש בלא מאכל ומשקה. וכך עברו עוד יום ויומים, והנה ביום הרביעי או החמישי בא אחד הכפריים מכפר מרוחק, שגם הוא שמע על השר הבוגד ובא לראות את עונשו.

התקרב הכפרי אל הכלוב, ומה הוא רואה? רואה את השר יושב בכלוב ואוכל בשר. התחיל אומר הכפרי, איזה שקר עשו? הלא אמרו לי תבוא ותראה את השר מקבל את עונשו, וטרחתי והגעתי במיוחד מהכפר בשביל זה, ולבסוף אני רואה כיצד הוא יושב שם בשלווה ואוכל בשר? אמרו לו, שוטה! וכי אתה יודע איזה בשר הוא אוכל? - את בשרו שלו. מרוב הרעב שהיה לו לאותו השר לא יכל עוד להחזיק מעמד והחל לתלוש ולאכול מבשרו.

אומר החפץ חיים, זה בדיוק המצב במי שאתה רואה את פלוני שהוא רשע גמור ולמרות זאת יש לו כל טוב סלה. נכון, הוא אוכל בשר, אבל איזה בשר הוא אוכל? - את בשרו שלו. 'ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו'. הקב"ה מביא לו את שכרו השייך לו שעשה איזו מצוה כדי שיאכל את זה כאן בעולם הזה, ונמצא מפסיד את כל חלקו לעולם הבא.

ובמי נוהג כך הקב"ה? - "לשונאיו". כך אומר הפסוק. ומזה דאגו רבי אליעזר ורבי עקיבא! רבי עקיבא חשש שמא רבי אליעזר אוכל את זכויותיו בעולם הזה, מפני ששמא גם הוא בגדר הזה!

התקנה היחידה - לימוד המוסר

אומר רבי לייב זצ"ל, תסמנה שערות ראש ויודעו וימס לב מבין בפחד פחדים מכל זה מהו חטא ועד היכן מגיע. אנחנו יושבים שאננים. אדם אומר מה חסר לי? אני לומד ומתפלל, עושה חסדים ונותן צדקות. אבל כאן אנחנו רואים ממה חששו התנאים הקדושים, ממה יעקב אבינו שהיו המלאכים מתחמדין לראותו היה יושב ודואג, שמא נכשל בחטא אחד, במחשבה.

והתקנה הראשונה שלנו בדבר הזה היא עצם הידיעה המוחשית בדבר הזה. כל בעלי המוסר אמרו, חולה שיודע שהוא חולה יש עוד סיכויים שיבריא, למה? – הוא יכול לדאוג לעצמו, הוא ילך להשיג רופא טוב, ורפואה טובה למכתו. אבל חולה שלא יודע בכלל שהוא חולה אוי ואבוי לו. הוא אומר מה אני צריך ללכת לרופא, הרי אני בריא? ואז ביום אחד בהיר מתגבר עליו החולי ונמצא מת חלילה. לכן כשאדם יודע את המציאות שלו איפה הוא עומד, הוא יודע מה לעשות ומה לבקש, איזה מזור לחוליו ואיזה רפואה לחטאיו.

לכן אסור לאדם ללכת בעיניים עצומות, ועליו ראשית כל להכיר את עצמו. הפסוק אומר (ירמיה ב, לה) 'הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי'. זה יסוד התוכחה שירמיהו הנביא צועק ומוכיח את הדור שלו, הדור של החורבן. 'אמרך לא חטאתי'. מפני שאם היו יודעים שחוטאים, אז היתה תקוה שיחפשו רפואה ותהיה תקנה. אבל מי שחושב שהכל בסדר, מה חסר לי? אזי מכתו אנושה. ואיך אדם מכיר את עצמו? – בלימוד מוסר קבוע ותמידי, אשר פוקח את עיני האדם ומעמיד אותו על מצבו.

החפץ חיים היה מרעיש תמיד ואומר, יש אנשים שמוכנים לשמוע הכל, אבל דברי מוסר - לא. בעצמו סיפר, שפעם הגיע אחד אל החפץ חיים בוורשא כדי לקנות את כל הספרים של החפץ חיים. ובאמת את כל הספרים המרובים שכתב החפץ חיים, קרוב לשלשים ספרים, משנה ברורה, אהבת חסד, תורת הבית ועוד ועוד, את כולם הוא קנה, לבד מספר אחד. את שמירת הלשון, הלכות לשון הרע, הוא לא רצה לקנות.

שאל אותו החפץ חיים, למה לא תקנה גם את הספר הזה של שמירת הלשון? הלא חיברתי אותו בדיוק כמו את כל שאר הספרים? אמר לו, תשמע כבוד הרב, אני סוחר, ועיקר הפרסה שלי זה מלשון הרע. אהבת חסד? אין בעיה אני יכול לפתוח גמ"ח. אבל לשון הרע? – בזה אני לא יכול לעמוד. לכן יותר טוב שלא אקח את הספר, שאהיה בכלל מה שאמרו מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

יש הרבה כאלו... לא רוצים ללמוד את ההלכות ואומרים עדיף לא לדעת, נהיה שוגגים.. החפץ חיים (משנה ברורה ס"ס תכ"ו בביאור הלכה) מביא על זה משל מפורסם. פעם היה אחד שהוצרך ללכת לאיזה עיר, ובטרום יציאתו אמרו לו, תזהר, תדע שהדרך שבה אתה מתעתד ללכת, היא דרך מסוכנת. יש בורות בדרך, יש חיות רעות, ויש גם שודדים בדרך. אמר האיש, אני לא מפחד מכלום, יש לי עצה אחת כנגד כולם. מה העצה? - אני אסגור את העיניים... אסגור את העיניים ולא אראה את כל מה שאתם מדברים עליו.

אחד כזה אנושה מכתו. כולם יבואו עליו. גם יפול בבורות, גם תבוא עליו חיה רעה וגם יבואו השודדים. אותו הדבר, אמר החפץ חיים, במי שאומר 'אני סוגר את העיניים, מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, הכל יעבור בשלום'. אין דבר כזה. אתה צריך לראות את עצמך איפה אתה אוהז, לעשות בכל יום ויום בדיקה ובחינה, לפחד חלילה אולי החטא גורם, וזה מביא את כל הצרות.

זה מה שלמדנו מהפרשה הזו. כמה צריכים אנו לירא ולפחד מחטא שבידינו. יש הרבה אנשים שמפחדים וחוששים מכל מיני דברים. לפעמים מדברים אמיתיים, ולפעמים מדברים בטלים. כל אחד יראה בעצמו, שיש דברים אחרים שמפחדים אותם, ללכת בלילה רחוב אחד בחושך הוא מפחד [ואמנם בזמננו יש לזה בית מיוחד..] אבל הדבר האמיתי ממנו יש לירא ולחשוש, הוא החטא, ואפילו אם הוא רק חטא במחשבה. קל וחומר אם הוא חטא במעשה, ובן בנו של קל וחומר אם הוא חטא במזיד, מה נאמר ומה נדבר.

לכן אמר רבי יוסי הגלילי במסכת סוטה (דף מד.), שכשהיו אומרים במלחמה (דברים כ, ח) 'מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו' הכוונה היא למי שיש עבירות בידו. מזה יש להתיירא. ואפילו אם הוא רק עבירה דרבנן, כמו שאומרת שם הגמרא. וכך פירשו רבותינו את הפסוק 'אשרי אדם מפחד תמיד' (משלי כ"ח י"ד) ומלבי"ם שם, ורוח חיים (אבות פ"ב מ"ב), שמפחד מעבירות שבידו. מזה בלבד צריך האדם לפחד.

וזה התשובה למה שהרבה שואלים, הרי אנחנו משתדלים בלימוד התורה ועושים מצוות ואף על פי כן בסוף לא מקבלים כלום. אבל אולי באמת יש לך כלי, כמו שאתה אומר, אבל ניקבת אותו, וכל הברכה שהיתה צריכה לבוא לך על התפילות שלך, הלימוד שלך, הכל הולך ויוצא דרך הנקב הזה? אולי יש איזה חטא שאדם עשה ופגם בכלי, ולכן למרות שמשפיעים לו ברכה מן השמים, הוא מאבד את זה לעצמו בידים?

על הגאון מוילנא זצ"ל סיפרו, שפעם ביום שבת קדש, בעת שהיה יושב ולומד בתורה ברוב יגיעה ועמל כדרכו, נגע בטעות במוקצה. אמרו לו התלמידים שנגע במוקצה, ולא שהיזו אותו אלא רק נגע בו, ובשגגה, תוך כדי שקידת הלימוד. מיד כשהודיעו לו את זה, נפל מתעלף, מרוב הצער ועגמת הנפש שהיתה לו. ולא שזה איסור, הלא לא טלטל את המוקצה,

וגם היה שוגג, אבל זה כבר מתקרב לאיסור, יש כאן דררא דאיסורא, ולכן נפל מתעלה. אבותינו ורבותינו ידעו מה זה חטא וכמה הוא יכול לקלקל, כמו שראינו כאן אצל יעקב אבינו, רבי עקיבא ורבי אליעזר.

הגמרא אומרת כיון שעשה אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר. זו הסיבה האמיתית לכך שאנחנו לא מזדעזעים מחטא. זה נעשה בעינינו כהיתר חס וחלילה. והפתרון בדבר הזה הוא אך ורק על ידי שקידה בתורה, שמקרבת את האדם להקב"ה ומקדשת אותו, וזה יביא אותו להיות ירא וחרד מן העבירות. וכמו שאמרנו, לימוד המוסר הוא ראש וראשון בסדר הלימוד, ועליו אסור לוותר. (ועיין משנה ברורה סימן א' אות י"ב וסימן תר"ג אות ב' ועוד). כל יום צריך שיהיה בו לימוד מוסר ועריכת המחשבות לעבודת ה' כמו שכותב רבינו יונה ז"ל בשערי תשובה (ש"ב אות א' ואות ט' וש"ג אות ט"ו ועוד).

כוחו של חטא

וגם בהמשך הפרשה אנחנו רואים מהו הכח של חטא אחד, ומה הוא יכול לגרום. אחרי שיעקב אבינו עובר את כל הפגישה שלו עם עשיו, באה עליו צרה אחרת. **ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ**. כל הפרשה הזו אומרת דרשני, ורבותינו במדרש רבה האריכו הרבה לבאר בענין זה.

איך קורה כדבר הזה, שדינה בת יעקב יוצאת? רש"י מביא בשם רבותינו שדקדקו (בראשית רבה פ, ה), למה כתוב 'ותצא דינה בת לאה', ולא בת יעקב? ודאי היה צריך להיות כתוב בת יעקב? אומר רש"י, "אלא על שם יציאתה נקראת בת לאה, שאף היא יצאנית היתה, שנאמר ותצא לאה לקראתו". חז"ל (בראשית רבה פ"פ ס"א, ותנחומא וישלח ס"ז) דרשו על זה את הפסוק ביחזקאל (טז, מד) "הנה כל המושל עליך ימשול לאמור **כאמה בתה**". כמו האם - כך גם הבת.

כאן רואים דבר נורא, כמה גדול הוא כוחו של חטא אחד. אצל לאה מצאנו את הנקודה הזו שהיא יצאה. 'ותצא לאה לקראתו'. בשביל מה היא יצאה? לעוון? חלילה וחס. לדבר מצוה היא יצאה. האור החיים הקדוש אומר בפרשה הקודמת (ל, טז), למה יצאה לאה לקראת יעקב? - כי אם היה יעקב בא מקודם אצל רחל ואחר כך היה יוצא מאהל של רחל ובא אל לאה, היה הצער של רחל כפלים. כדי לחסוך לרחל את העגמת נפש ואת הצער הזה רצתה לאה שיעקב יבוא מלכתחילה אליה.

ובמדרש אמרו רבותינו (בראשית רבה עב, ה), "אמר רבי אבהו צפה הקדוש ברוך הוא שלא היתה מונתה **אלא** לשם שמים להעמיד שבטים". אם כן רואים שהכל היה לשם שמים, כדי להעמיד שבטים וכדי שלא לצער יותר את רחל, והרי לכן אומר הפסוק, 'וישמע

ה' אל לאה ותלד בן חמישי ליעקב, הקב"ה סייע את לאה בדבר הזה שיצא ממנו יששכר. אם כן מה הכוונה בדברי רבותינו שיציאתה של לאה גרמה לדינה מה שקרה?

אומר רבי לייב חסמן זצ"ל (פרקי מחשבות עמוד לג), הרי שלמדים מכאן דבר נורא, שעם כל זה שהיתה כוונתה לשם שמים, מכל מקום יש כאן איזו נקודה של חסרון וחטא במידה הכי קטנה במה שיצאה, הלא כל כבודה בת מלך פנימה, וחסרון זה גרם שימסר גם הוא אצל דינה וגרם המעשה הזה שדינה יצאה גם היא לראות בבנות הארץ.

אנחנו לא תופסים ככה מעשה. אומרים: עושים משהו, מה כבר יוצא מזה. אבל אתה לא יכול לדעת מה יצא מכל מעשה, הכי קטן. איך זה משפיע עליך, ואיך זה משפיע על המשך הדורות הבאים!

זכירות בעשיית המצוות

וכאן אצל לאה אנחנו צריכים להתעורר, במה שאמר רבי ישראל מסלנט זצ"ל, שיש מושג של שוחד של מצוה. אדם אומר, כיון שעכשיו אני עוסק במצוה, אני יכול לעשות מה שאני רוצה. הוא סבור שמפני שהוא עושה מצוה אז הותרו לו כל הרצועות ועושה כל מה שלבו חפץ. וזו טעות גדולה. אתה עושה מצוה - תעשה, אבל תזהר שבדרך למצוה שלך לא תעשה גם עבירה... תזהר כשאתה מקיים את המצוה שלא יגרם ולא יהיה צער לאחרים. ולא - המצוה הזו נפסדת. היא לא שווה הרבה.

ו. אדם צריך לראות ולהיות צופה לא רק על עצמו אלא גם על הדורות הבאים. רבותינו תמיד עיקר מגמתם היתה על הדורות הבאים, מה יהיה הלאה.

כתוב שאברהם אבינו כשהגיע לעי התפלל. ואמרו רבותינו בגמרא בסנהדרין (דף מד:), שאלמלי תפילתו של אברהם אבינו, חלילה וחס לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט. שכשנכנסו ישראל לעי נחלו מפלה גדולה ונהרג שם יאיר בן מנשה שהיה שקול כנגד רובה של סנהדרין, בגלל חטאו של עכן שעשה מה שעשה. ואם לא היה אברהם אבינו מקדים תפילה, חלילה לא היה נשאר אף אחד, כל ישראל היו נאבדים שם.

ומי שיעשה חשבון, מאברהם אבינו ועד יהושע כמה שנים היו? - קרוב לארבע מאות שנה. וכי משהו מאתנו מתפלל על הנכד שלו? ועל נכד הנכד? הלוואי ונתפלל על עצמנו כמו שצריך.. אבל כאן רואים מה יכול לצאת מתפילה אחת של אדם, חמש מאות שנה לאחר מכן, ועל מה היתה מגמתו וכוונתו של אברהם אבינו דורות רבים קודם. וכך גם כל פעולה שהאדם עושה, חסד אחד שאדם עושה, מי יודע מה זה יכול לגרום לדורות הבאים.

זה דבר מצוי שצריך לדעת. יש כאלו שמקיימים מצווה אבל השני יכול לסבול. לדוגמא אם ישנים בחדר אחד כמה אנשים, ואחד רוצה לקום באשמורת הבוקר ללמוד. זה דבר גדול לקום מוקדם וללמוד כמה שעות קודם התפילה, ובפרט שאין הרבה תורה בישראל בשעות האלו, שכן רוב העולם ישנים, והוא נוטל שכר כולם. אבל כשהוא קם, הוא מעיר את כולם. דבר ראשון מדליק את האור, הרי הוא לא יכול לראות בחושך. אחר כך כשעושה נטילת ידים, יכול להתזיז על כולם גם כן.. וזה חיסרון. אתה רוצה ללמוד בבוקר טוב, אבל למה השני צריך לסבול מזה?

וסיפר שפעם ראה אחד מגיע לבית הכנסת, וכיוון ששמע שהחזן כבר מגיע לקדושה, רץ מהר מהר להצטרף ולומר 'קדוש קדוש', ותוך כדי ריצתו רמס את זה ודרס את ההוא, ועל אחר הפיל גם כסא.. נכון, קדושה היא מצוה גדולה, אבל למה השני צריך לסבול? יותר טוב כבר היה שתעמוד בחוץ ואל תאמר קדוש קדוש. וכך הביא רבי ישראל עוד דוגמאות כהנה וכהנה, איך אנשים יכולים להפסיד את כל זכות המצוה שלהם כאשר היא באה על חשבון אחרים.

גם בספר פלא יועץ (ערך ראש השנה) מזהיר על אלו שקמים מוקדם לבקש סליחות באשמורת הבוקר, אבל הוא לא מסתפק שהוא קם מוקדם, אלא עומד ומעיר את כולם גם כן. מעיר את אשתו שתכין לו כוס קפה שבלי זה לא יכול ללכת, ואת המשרתת שתדליק את הפנס, ועוד ועוד, ונמצא זה מוסיף עוד עוון בשביל הסליחות שלו.. אתה רוצה לקיים מצוה, טוב מאוד. אבל אם השני נפסד מזה זה כבר לא מצוה. והרבה פעמים אדם נופל בזה. הוא מרגיש, הרי אני עושה מצוה, לא בשבילי אלא בשביל הקב"ה, אז הותרו הרצועות. ולא היא.

יש אחד שעושה שמחת שבע ברכות לחתן אצלו בבית, ומאריך בסעודה עד שתיים בלילה, ורוקדים בביתו כל המסובים, וכל השכנים רוקדים גם כן אתו ביחד. הם רוצים לישון, אבל מה יעשו, יש תזמורת. וכי מי התיר את הדבר? בשביל שמחת חתן וכלה מותר לעבור עבירות? לצער את הבריות? צריך שאלת חכם עד מתי מותר.

סיפרו על גדול אחד שהיה גר בחוץ לארץ בעיר מרחץ. פעם היו ערי מרחצאות, שבהם היו מים מינרליים וכיוצא באלו, בדומה לחמי טבריה, והיו חולים ואנשים חלולים באים לשם כדי להבריא את גופם. ויהי היום ואמרו לרב העיר, שהשבוע הגיע לאותה העיר רב גדול בישראל, שמפאת חוליו הגיע לנוח בעיר המרחץ, לשתות את המים ולהבריא את גופו **כיון** ששמע כך הרב, אמר להם, מיום זה עד שהרב עוזב את העיר אני לא מרשה להדליק נר בלילה בתוך ביתי אחרי השעה שבע או שמונה בערב. כל זמן שהרב הזה נמצא כאן בעיר, ברצוני שיהיה בבית חושך מוחלט בלילות. התפלאו מאד ושאלו אותו למה? אמר: אין זה משנה. כך אני רוצה שתנהגו עד שיסע.

וכך היה, הרב היה שם שבוע ושבועיים, ובמשך זמן זה לא דלק נר בביתו של הרב. אחרי שנסע אותו רב, אמר לבני ביתו, עכשיו אתם יכולים להדליק את הנרות בלילה עד מתי שאתם רוצים.

שאלו אותו מה פשר ההנהגה הזו? בא רב לעיר ואתה מכבה את הנרות? - אמר להם, בואו ושמעו טעמו של דבר. אני יודע שאחת השעות שצריכים החולים לבוא אל המרחץ זה בערב, ובאותה השעה היה אמור הרב הזה לעבור על ידי ביתי, וכיון שיראה שיש לי אור דולק בבית ואני יושב ולומד, יהיה לו צער בלב. יתחמץ לבו בקרבו ויאמר, אני הלכתי למרחץ, אני גולה מעירי ומתבטל מדברי תורה, והנה כאן יושב רב המקום ועוסק בתורה, מה עם תורת שלי? כך היה מצטער הרב הזה בכל ערב מחדש. לכן הוריתי שלא להדליק נר בבית, וכיוון שיראה שחשוק פה, יהיה רגוע. לא יתעורר בלבו תחושת ההחמצה והכאב למה כאן לומדים תורה והוא אינו יכול. זה היה החשבון שלו.

זה מה שאנחנו לומדים מלאה אמנו. ודאי, היא התכוונה לשם שמים והיה כאן מצוה, אבל היה כאן גם חיסרון כל דהו. וכאן אנחנו רואים מהו כחו של חטא, של חיסרון דק מן הדק, וכמה הפסד הוא גורם. הרי בעטיו התגלגל כל הסיפור עם דינה, ובא כל הצער הזה ליעקב, ומחמת זה קרה מה שקרה עם שמעון ולוי "כלי חמס מכרותיהם בסודם אל תבוא נפשי בקהלם אל תחד כבודי" (בראשית מט, ז), וגם רחל בגלל זה לא נקברה ליד יעקב כמו שהביא רש"י בפרשה שעברה מדברי רבותינו (בראשית רבה עב, ג).

וממה נגרם כל זה? ממצוה, אבל כזו שהיה בה חיסרון. בשביל חוט השערה. כמה עלינו לפקוח עינים על ידי לימוד המוסר כדי להכיר את עצמנו, וכמה מוטל עלינו להתחזק בלימוד התורה שמקדש את האדם ומרחיק אותו מהחטאים. ואפילו במצוות עצמם, כמה מוטל עלינו לדקדק שיהיה הכל על פי כל גדרי ההלכה, באופן שלא יפגעו ולא ייגרם שום נזק וצער לשני, כמו שראינו.

ויוותר יעקב לבדו

ויוותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר. וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו. כל כך יש לנו ללמוד מאבותינו, דרכי מוסר ובינה. בהתבוננות בדרכיהם אנו יכולים ללמוד ולהשכיל הרבה הרבה.

'ויוותר יעקב לבדו'. כאן אנחנו רואים עצה נגד היצר הרע. לעולם אל תשאיר לבד. פעמים רבות אדם נופל בחטא, כי הוא לבדו. כשאדם נמצא בחבורה, זה כבר שומר עליו. הוא לא יכול לדבר כל מה שהוא רוצה, לעשות כל מה שהוא רוצה. וגם, בחבורה יש קדושה.

אבל כשאדם נמצא לבד, היצר הרע בא להציע לו ללמוד איתו חברותא... זה מה שהיה גם כאן, כיון ש'ויותר יעקב לבדו' – 'ויאבק איש עמו', הוא כבר בא להלחם בו.

האלשיך הקדוש מאריך בזה בפרשה הבאה, על הפסוק 'ותרא כי אין איש בבית ותתפסחו בבגדו' (בראשית ט"ל י'), ומראה שהרבה מקומות היה כן, שהיצר הרע נמצא מקום להתגדר בו בשעה שהיה האדם נמצא לבדו, בלא חברת אנשים. וכלשונו " במקום שאין אנשים משתדל היצר הרע להיות איש בכל מאמצי כוחו וקשה מאד לפרוש".

יש כאלו שתמיד רוצים להיות לבד. אומרים שרוצים שקט, שלא יפריעו להם. שמעתי פעם מאדם גדול, אמר, מה הם עושים? מגרשים את כל האנשים מהבית, תלכו תלכו, אני רוצה להיות לבד, אל תפריעו לי. אחר כך סוגר את הדלת עם המפתח פעם אחת ופעם שניה, וגם סוגר את התריס שאף אחד לא יפריע. אבל מישהו אחד הוא שכח לגרש. את מי? – את היצר הרע.. הוא נשאר לשבת שם ביחד אתו. ולכן צריך זהירות בזה. ויותר יעקב לבדו – מיד – ויאבק איש עמו.

מי שדבוק בה' לא יארע לו כל נזק

ובמה היה המאבק? – עלינו להתבונן במאבק של יעקב והמלאך, למה בעלות השחר הצליח המלאך לפגוע ביעקב, ומה היתה מהות פגיעתו. יש לנו נפקא מינה בזה, במה עלינו להתחזק.

רבי עובדיה מספורנו, הספורנו הקדוש, אומר דבר נורא, ונראה את לשונו: "וירא כי לא יכול לו – לרוב דבקותו תמיד באל יתברך במחשבה ובדיבור". יעקב אבינו בחיר שבאבות לא הסיח דעת מה' יתברך, ותמיד היה דבוק בו במחשבה ובדיבור. לכן לא יכול היה המלאך ליעקב. הרמב"ם בסוף ספר מורה נבוכים (ח"ג פנ"א) כותב יסוד גדול, שלפי ריבוי הדבקות בה' יתברך, וככל שהאדם מרבה יותר ויותר להדבק בה' יתברך ולא מפסיק את הקשר עם הקב"ה במחשבה בדיבור ובמעשה, כך מובטח לו שבאותו הזמן שהוא דבוק בה' לא יארע לו שום דבר רע. ואתם הדבקים בה' – חיים כולכם היום. ולהיפך חלילה, אם אדם מסיר את הדבקות שלו בה' יתברך ומתרחק ממנו, אזי יכול לפגוע בו הנזק. (ועיין בדברי רבינו שליט"א בספר ברית יעקב סימן ב' אות ג' דף ל"ג).

וכך רואים בגמרא (שבת ל: ובבא מציעא פו. ועוד) בכמה עובדות שבעת שהגיע זמן אחד החכמים להפטר מן העולם, ובא המלאך ליטול את נשמתו, לא יכל לו. מדוע? – כי היה עוסק בתורה. ומה יש אם עוסק בתורה? – אלא שבשעה שאדם עוסק בתורה הוא מחובר להקב"ה שהרי קודשא בריך הוא ואורייתא חד, ומכיון שהיה החכם עוסק בתורה ואחוז בדבוק בה' יתברך, לא היה המלאך יכול ליטול את נשמתו. והיה צריך לחבל תחבולות,

כגון שהיה שובר את העץ בסמוך אליו ואז לרגע אחד פסק החכם ממשנתו, ובאותו הרגע יכל לו המלאך.

חובתנו לשמור על ההנהגה בדרך ישראל סבא

אומר הספורנו, כך היה המלאך מתקוטט עם יעקב ולא יכול לו, לרוב דבקותו בה' יתברך. אבל כבר מגיע עלות השחר, עת ביאת הגואל, ואז המלאך פגע בו. היכן? בכף ירך יעקב. "הודיעו החטא העתיד במדריכי עמו ובדאגתו בזה פסק הדבקות ותקע כף ירך יעקב". שרו של עשיו, השטן, רצה להפסיק את דבקותו של יעקב לרגע כדי שיוכל לפגוע בו, ואמר לו, בוא ואגלה לך מה עתיד להיות עם ישראל בדור האחרון, לפני עלות השחר, עת הגאולה. "הודיעו החטא העתיד במדריכי עמו", איזה קלקול שיהיה במנהיגים שיעמדו לישראל בדור הזה. וכששמע יעקב את הדבר הזה, בדאגתו פסקה ממנו לרגע הדבקות, ואז יכל לו המלאך 'ותקע כף ירך יעקב'.

בגמרא במסכת בבא קמא (דף נב.) כתוב: **דרש** **הוא גלילה עליה דרב חסדא**, כשהיה יושב לפני רב חסדא דרש את הדרשה הבאה, **כד רגזי רעיא על ענא עביד לנגדא סמותא**. הרי תמיד בראש העדר הולך איל שפעמון תלוי לו בצווארו, והוא מנהיג את העדר כולו, ולהיכן שהוא הולך כל העדר הולך אחריו להיכן שהוא הולך.

ואם הרועה כועס על העדר, הרי הוא תופס את האיל הראשי, המנהיג הזה, ומנקר לו את עינו. והאיל הזה, למרות שידוע שהוא לא רואה, הוא לא מגלה את זה... הוא ממשיך להנהיג את העדר כמימים ימימה, והולך לאן שהולך ונופל בבורות ופחתים וכל העדר נופל אחריו.

זה המשל, והנמשל אומר רש"י שם – "כך כשהמקום נפרע משונאי ישראל ממנה להן פרנסים שאינן מהוגנין". וזו היא נבואה לדורינו. "החטא העתיד במדריכי עמו". והרי באמת זה כך לדאבונו הרב.

על זה דאג יעקב אבינו, ואם אנחנו חלילה נגררים אחרי הדברים האלו, אחרי הפרנסים שאינן מהוגנין, הדבקות מפסיקה. לכם צריכים אנו להתחזק, צריכים ללכת בדרך הסלולה לנו מאבותינו ובדרך שקבלנו מרבותינו הקדושים דייקא, בדרך של תורה ומצוות, זה בלבד מה שיושיע אותנו ולא דברים אחרים.

מידת הדין מתוחה כמו שאנחנו רואים מה שקרה בשבוע שעבר. אף פעם לא היתה כזו מציאות שמידת הדין תפגע בהבל פה שאין בו חטא, בעוללים רכים. וכיון שקורה דבר כזה אי אפשר להתאנח שתי אנחות ולהמשיך הלאה. צריכים להתעורר, כל אחד ואחד צריך לעשות אצלו בדק בית, וכמו שאמרנו, כמה עלינו להשמר מכל חטא ועוון. כמה כל

חטא יכול להשפיע. ובפרט צריכים להתחזק בתורה הקדושה, להוסיף תורה עוד ועוד כמה שיכול באיכות ובכמות, 'מרבה תורה מרבה חיים', זו הברכה הגדולה ביותר שיכולה להיות. זה החיזוק הנדרש אצל גברים, ואצל נשים - הצניעות. לדאבוננו הרב יש הרבה פרצות בזה, ומאד מושפעים בזה מהרחוב בהשפעה קלוקלת והורסת. הרי ראינו איך שהקב"ה ייחד שמו על יצחק אבינו רק כשהיה כלוא בבית, אבל מי שברחוב הקב"ה לא מייחד שמו עליו. כל זמן שהמנהיגים מנהיגים את העם בדרך תורה ויראה, אז כלל ישראל אף שסבל והתענה תמיד, מכל מקום הספינה הלכה הלאה, בקדושה וטהרה. אבל לדאבוננו שהתחלפו המנהיגים, אנו רואים את כל הקלקולים שיש. זהו "הודיעו החטא העתיד במדריכי עמו", על זה דאג יעקב, ועל זה פסקה הדבקות 'ותקע כף ירך יעקב'.

כל אחד צריך לראות להנהיג את הבית על ברכי תורה. להיות "מדריכי עמו" בתוך ביתו, כמו שצריך. לדאוג על חינוך הבנים. ויש הרבה דרכים, פעם חוס ואהבה, ומתן בסתר מועיל.. ופעם גערה מועילה. ועל הכל - התפילה עליהם.

תמכין דאורייתא

והנה, לא כתוב שהמלאך נקע לו את היד, או נתן לו סטירה. אלא הירך היא שזזה ממקומה. 'ותקע', נעקרה ממקומה, מעין מה שמוזכר בגמרא (חולין מב): "בוקא דאטמא דשף מדוכתיה", יצא ממקומו. ולמה דוקא הירך? - כיון שהירך הוא המעמיד של כל הגוף. כל הגוף כולו הרי נשען על הרגלים.

אומר הזהר הקדוש (ה"א דקע"א ע"א), בזה היתה הפגיעה של המלאך ביעקב, באלו שהם מעמידי התורה ומעמידי הקיום של כלל ישראל, אלו התמכין דאורייתא. יש אנשים שהם טרודים על המחיה ועל הכלכלה, ואומרים: 'אני בעל אישה ובנים ולכן אני פטור מלתמוך בעוסקי תורה כיון שאני חייב לפרנס את המשפחה שלי'. וזה הבל הבלים, נכון שאתה צריך לפרנס אותם, אבל להיות תמכין אתה גם יכול להיות ואדרבה, יהיה לו ברכה והצלחה בכל מכל כל, כפל כפלים ברוחניות וגשמיות.

יש סיפור על רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל שפעם היה בעירו כפרי אחד שהיה לו אהבה עצומה לשייבה, וכל מה שהיה יכול לעזור ולסייע לשייבה היה עושה בכל לבו. אחר שנפטר, חלם רבי חיים איך בא הכפרי אצלו בחלום. ובחלומו, שאל אותו רבי חיים, הנה יש לנו כאן ספק בהלכות שעטנז, ואתה נמצא בשמים, אמור לי נא איך נוקטים בספק הזה בשמים. איך ההכרעה. והנה אותו כפרי, פתח והתחיל לדון בשקלא וטריא הפלא ופלא, התחיל לומר את כל השיטות שבגמרא, ולסדר כל השיטות שבמפרשים, ואיך ההכרעה לדינא, ורבי חיים שומע ומתפלא.

לאחר שגמר הכפרי לומר את כל דברי התורה הנפלאים, אמר לו רבי חיים, לא ידעתי שכל כך היית גדול בתורה, ואולי לא חלקנו לך כבוד המגיע לך. אמר לו הכפרי, לא ולא, באמת כפרי פשוט הייתי וצורת אות לא ידעתי, וכל מה שאתה רואה עכשיו זה בא לי מכח העזרה שהייתי עוזר בישיבה. כל התורה שלמדו כאן בישיבה בזכות העזרה שלי, נזקף לזכותי ולימדו אותי את כל החכמה הזו.

ועכשיו אנחנו נמצאים רגע לפני "עלות השחר". הירושלמי במסכת ברכות מספר (פ"א ה"א), ששני חכמים הלכו בדרך יחד בלילה והגיעו לבקעת ארבל, שהוא מקום על יד טבריה ובה עתיד לבוא מלך המשיח תחילה כידוע, והלכו בחושך מוחלט ואפילה, בזמן שהשמש עוד לא בקעה והכוכבים כבר אספו נגהם, ולפתע הפציע השחר. ראו את קרני השמש מבצבצים ועולים. אמר אחד החכמים לחבירו "כך היא גאולתן של ישראל".

עכשיו אנחנו נמצאים בתקופה חשוכה, "החושך יכסה ארץ", ובמה עלינו להתחזק בזמן זה? 'מעשי אבות סימן לבנים'. כאן אנחנו רואים איך המלאך נלחם עם יעקב בעלות השחר על הדבר הזה, של ה"תמכין דאורייתא". וכמו שהיה אז, אנחנו רואים איך היצר הרע תופס חזק בדבר הזה, שכן לכל דבר יש מתנדבים ותורמים. לכו ותראו שלטים ברחובות, פלוני תרם גינה זו ואלמוני תרם מקום זה, ויש הרבה תורמים לדברים האלה, לכן בכל שנה מחליפים את השלטים הללו... אבל דברים שהם בעלי ערך בשני עולמות, דברים נצחיים וקבועים, כמה צריך לכתת רגלים עד שמוצאים משהו שמוכן להוזיל מהונו לכבוד שמים.

אדם צריך ללמוד לעניינו הרוחניים מאלו הגשמיים לכל הפחות. הרי בקניני העולם הזה אדם אף פעם לא מסתפק במה שיש לו ותמיד הוא מוסיף עוד כהנה וכהנה. אדם יש לו בבית שולחן ואומר, השולחן הזה כבר ישן, הרי קניתי אותו כבר לפני שנה... צריך לקנות חדש. וכהנה וכהנה. אם בדברים הגשמיים שלך אתה כל הזמן מחפש איך להוסיף, אז גם בדברים הרוחניים תחפש איך להיות מוסיף והולך. אל לו לאדם לעשות חשבונות של חסכונות וכיוצא באלו בענינים הנוגעים לכבוד שמים. אלו לא חשבונות של חיסכון, אלא של קמצנות. אם רוצים לחסוך יש מקומות אחרים שאדם יכול לחסוך בהם. אבל ב"תמכין דאורייתא"? – במה שנוגע לאדם לחיי הנצח, בזה לחסוך? חלילה וחס. ואדרבה, מי שמוסיף יוסיפו לו וירויח בשני עולמות ללא ספק.

אם נתחזק בדברים האלו, בשקידת התורה ובלימוד המוסר, בהתבוננות ובהתחנכות לריחוק מחטא, להדבק בה' יתברך, ומנגד להרבות כבוד שמים, להרבות ב"תמכין דאורייתא", אין ספק שזה יקרב את הגאולה, שנוכה לה במהרה בימינו.

חידו"ת פרשת וישלח

א. בענין אם עשו ידע שיעקב חוזר לארץ ישראל

בראשית (ל"ב ד'): "וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום".

ובתב הגאון רבי חיים נ' עטר ז"ל בספרו אור החיים הקדוש שם: "וישלח יעקב, צריך לדעת אומרו "לפניו" ללא צורך, גם למה הוצרך לומר תיבת "אחיו", כי ידוע הוא שעשו הוא אחיו, גם למה הוצרך להזכיר ארצה שעיר שדה וגו', כי השליחות לא ישתנה אם יהיה שם או במקום אחר, ועוד דקדק לומר ארצה ולא אמר לארץ, והגם שאמרו ז"ל כל מקום שצריך למ"ד וכו', אף על פי כן הלא דבר הוא שגורם שינוי" וכו'.

וירצה שנתכוין [יעקב] להקדים לשלוח הוא שלוחיו קודם שידע עשו מהזולת כי בא יעקב, על דרך אומרו ז"ל קדמהו לרשע וכו', אשר על כן בחר לשלוח המלאכים שלא יצטרכו להליכה, ובמקום שהם יעשו שליחותם, כי כל העולם כארבע אמותם, והוא אומרו וישלח מלאכים הטעם לפניו אל עשו וגו', פירוש הם עודם עומדים לפניו והם עושים שליחותם אל עשו אחיו הגם שהוא במקום רחוק, והוא אומרו ארצה שעיר, ולזה לא אמר לארץ, כי לא יצטרכו ללכת, אלא יחזרו פניהם וידברו עם עשו, ובמעמד יעמודו ויחזירו לו התשובה והבן, ואומרו שדה אדום פירוש קודם שיצא ממקומו עשו יגיעוהו בשליחות, כי מקום מושבו יקרא שדה אדום".

ומבואר בדברי קדשו של רבינו אור החיים ז"ל שעשו כלל לא ידע מביאת יעקב אבינו, ורק יעקב הוא הראשון שהודיעו מביאתו, אבל ראיתי לתלמיד רבינו אור החיים ז"ל הוא הגאון חיד"א ז"ל שלא כתב כן, שבספרו פני דוד (פרשת ויצא אות כ') על הפסוק יש לאל ידי לעשות עמכם רע כה כתב: "בספר הישר כתוב דאחרי הפרד לבן הרשע מיעקב, הוא לבן שרטט וכתב כת' מרירי לעשו שינקום ביעקב, עיין שם בארוכה שרף הנוסף מעצי הכת'ב, ואפשר דרמאה ברמאותיה רמזה ליעקב אבינו ע"ה באומרו לעשות עמכם רע, "לעשות" קרי ביה לעשו ת', היינו עשו ות' איש עמו ועל ידו אנקם, ונתן טעם לפגם משום ואלהי אביכם אמר "אלי", אלי דייקא, לי ציוה השמר "לך" דוקא, אבל על ידי עשו מותר" עכת"ד.

הרי שהביא לנו שעשו כבר ידע מביאת יעקב על ידי לבן שהוא הודיעו שיעקב ברח ממנו ובא לארץ ישראל, ועיין בזה בחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן ט) וצרף לכאן.

ב. בענין ויהי לי שור וחמור ולא הזכיר גם גמל

בראשית (ל"ב ו'): "ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצא חן בעיניך".

והיום יום הששי ערב שבת קדש פרשת וישלח, הייתי קורא שנים מקרא ואחד תרגום, ונתעוררתי

בס"ד מדוע יעקב אבינו ע"ה לא מזכיר שהיו לו גמלים, והרי מפורש לקמן (פסוק ל"ב) במנחה ששלח לעשו שהוא שלח גם גמלים.

והסברתי לעצמי שיוכן עם דברות רבותינו בספר הזהר הקדוש ח"ב (דל"ו ע"א): "כתיב ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותפול מעל הגמל, האי קרא אמאי אצטריך למכתב באורייתא, ותו וכי בגין דחמאת שפירו דיצחק מאי טעמא אתרכינת מגמלא, אלא האי קרא רזא איהו, תא חזי ותרא את יצחק מנא ידעת דאיהו יצחק, אלא ותרא את יצחק חמאת בההיא שעתא מה דלא ידעה וחמאת ליה ברוגזא דדינא קשיא, וחמאת דהא סיום דרוגזא קשיא איהו גמל לתתא, ודא איהו רזא דמותא, ובגין כך אתרכינת ואשמיטת גרמה מההוא גמל, דהא כד אסתכל דינא קשיא - ההוא גמל אתתקף, ובגין כך אשמיטת גרמה מינה [ס"א רזא דמותא וכד האי דינא קשיא אתער ההוא גמל אתתקף, ובגין כך אתרכינת ואשמיטת גרמה מההוא גמל] ולא יתבת תמן.

תא חזי האי גמל היינו רזא דכתיב (משלי י"ט) "וגמולו" ישלם לו, דא גמול דאינון חייביא דכתיב (ישעיה ג') אוי לרשע רע כי "גמול" ידיו יעשה לו, והאי איהו גמל דקיימא לאוכלא כלא ולשיצאה כלא, והאי איהו זמין דתדיר לקבל לקטלא [נ"א לחבלא] בני נשא, ובגין כך האי מאן דחמי בחלמיה גמל אחמו ליה מותא דאתגזרת עליה ואשתזיב מניה.

תא חזי האי סטרא דמסאבא אקרי הכי [גמל], דגרים מיתא לכל עלמא, והאי הוה דאסטי לאדם ולאתתיה, וההוא דרכיב עליה איהו ס"מ ואיהו אתא למטעי עלמא וגרם מותא לכלא, ובגין כך אתא ושלט על כלא, אדם איהו אמשיך ליה לגביה וכיון דאיהו אמשיך ליה לגביה כדין איהו אתמשך אבתרייהו עד דאסטי לון, וכו', ועל דא רבקה כד חמאת דהוה ליה לאתדבקא בסטרא דדינא קשיא, כיון דחמאת ליה ליצחק ברזא דדינא קשיא וחמאת דמההוא סטרא נפק דינא אחרא תקיפא מזוהמא דדהבא כד חמאת האי מיד ותפול מעל הגמל, בגין לאתרפויי מן דינא מההוא זוהמא, כתיב (ישעיה ס"ו) קול ה' משלם גמול לאויביו מההוא זוהמא" עכ"ל. ועיין זהר שם (דרס"ח ע"ב), ובהגהות הגאון רד"ל ז"ל לפרקי רבי אליעזר (פ"ג דל"א ע"ב אות י'), ובהגהות ניצוצי זהר לזהר שם, ובספרו שערי זהר ברכות (נ"ו ב') עיין שם.

ואם כן מבואר דסטרא דס"מ הוא גמל והוא בחינת עשו עצמו כנודע, והיינו נמי דאמרו במדרש בראשית רבה (פ"ס ס"ד): "ותקם רבקה ונעירותיה ותרכבנה על הגמלים, רבנן אמרי מה גמל זה יש בו סימן טומאה וסימן טהרה - כך העמידה רבקה צדיק ורשע" ומפורש דעשו בבחינת סימן טומאה דגמל, ובילקוט שמעוני בראשית (פרק כ"ד רמז ק"ט): "ותפול מעל הגמל לפי שראתה ברוח הקדש שעתיד לצאת ממנו עשו הרשע נודעזה" וכו'.

והשתא דאתינן להכי יובן מדוע לא הזכיר יעקב ויהי לי שור וחמור צאן "וגמלים", שלא רצה להזכיר כלל ענין בחינה זו דגמל זה עשו, ובפרט איך יעקב יאמר ויהי לי שור וחמור וגמל, כלומר שאני בעל ושולט על השור והגמל דוק והבן.

ועם הדברים האמורים ד"גמל דא עשו", תבין עומק דברי רז"ל במקומות הרבה, ואכתוב בס"ד ברמז, כההיא דמדרש במדבר רבה (פכ"א ס"ב): "הלעיטני נא - עשו" פער פיו "כגמל", אמר אפתח פי ואתה מכניס התם תנינן אין אובסים את הגמל ולא דורסים אבל מלעיטין, ובמדרש

תנחומא (פרשת וישב ס"א): "כיון שראה יעקב אלופי בני עשו נתיירא אמר מי יוכל לעמוד כנגד אלופים אלו, משל למה הדבר דומה לגמלים הרבה שהיו טעונים פשתן, ובמכילתא (ס"פ בשלח פרשת עמלק פרשה ב'): "מחה תמחה את זכר עמלק וכו', שלא יאמרו 'גמל' זה של 'עמלק' וכו'".

ובספר שמואל א' (ל' י"ז) כשדוד המלך הרג את עמלק כתוב: "ולא נמלט מהם איש כי אם ארבע מאות איש נער אשר רכבו על 'הגמלים' וגו'" ועיין שם בילקוט שמעוני (רמז קמ"א).
[ובספר שופטים (ד' י"ב): "ומדין 'ועמלק' וכל בני קדם נופלים בעמק כארבה לרב 'ולגמליהם' אין מספר"].

ועיינתי קצת במפרשי התורה ע"ה וראיתי שבספר שפתי כהן על התורה בראשית שם עמד בזה וכתב: "ומה שלא הזכיר הגמלים לומר ויהי לי שור וחמור וגמלים, הוא לומר שלא נשאר לו יותר גמלים שהיו חביבין עליו ולא יקנא עליו אם יש לו מהם". ואיני מבין הדברים וצ"ב.

ובעת נדפס ספר תוספות השלם על התורה, וראיתי שם שכה כתוב: "ויהי לי שור וחמור בגימטריא 'ויששכר', לכך לא הזכיר גמלים כי אם חמור" עכ"ל.

ואיני מבין היטב, חדא מה ענין "שור" ליששכר, ורביתנו אמורו שור זה "יוסף", ועל יששכר אמרו רק "חמור" ולא שור ועיין בבא קמא (י"ז א'), ותו אם המקרא אכן היה אומר "שור וחמור וגמל", וכי לא יכולים היינו לגמטר רק תיבות "ויהי לי שור וחמור", ואטו חייבים גם לגמטר תיבת גמל, ותו אם היה כתוב "ויהי לי שור וחמור וגמל", יכולים היינו לגמטר באופן זה: "זה הוא בני יששכר", דחושבנא דדין כחושבנא דדין בדקדוק, ואני הנראה לי כתבתי בס"ד.

והראני בני בכורי יקירי הרה"ג רבי אברהם אליעזר שליט"א בספר אגרא דכלה (דקמ"ב ע"ב) שגם הוא עמד בזה, וכה כתב: "ויהי לי שור וחמור וכו' לא זכר גמלים, והנראה דהנה העבד כשהלך להביא רבקה לקח גמלים (בראשית כ"ד י') ואמרו רז"ל (ב"ר פ"ס ס"ד) מה גמל יש לו סימן טומאה וסימן טהרה, רבקה תוליד את יעקב ואת עשו ע"ש, ויש לומר דבשכיל זה הסתיר [יעקב] ענין הגמלים שלא להטיל קוצים בין עיניו כך נ"ל" עכ"ל. וישר חיליה לאורייתא אמן.

גם ראיתי עתה שהגאון הכהן הגדול מאחיו רבינו מאיר שמחה זצ"ל בספרו המופלא משך חכמה שם, הרגיש ועמד מדוע לא הזכירו גמלים, וכתב בזה דברים עמוקים: "ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה. לא אמר 'גמל' כדלקמן 'והגמלים' (פסוק ח'), והענין כי 'האלקים עשה את האדם ישר, והמה ביקשו חשבונות רבים' (קהלת ז' כ"ט). כי תחילת הבריאה היה כי [האדם] יטה עצמו לצד הטוב תמיד, רק היצר הרע הוא מסית בפני עצמו. אמנם כאשר בא הנחש על חוה והטיל בה זוהמה (שבת קמ"ו א'), שנתערבבו הטוב והרע בו בעצמו, וכמו דתרגם אונקלוס 'מניה למידע טב וביש', עד ששלשת האבות ביררו וזיקקו, כי מאברהם יצא ישמעאל, ומיצחק עשו, עד שבא יעקב והיה מטתו שלמה, כדאמרו ז"ל (שבת שם). ועצם נפש הישראלי נוטה לטוב, רק שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות מעכב (ברכות י"ז א'), ולכן מהני כפיה במצוות כדברי הרמב"ם (הלכות גירושין ס"ב). והרע הוא ענין בפני עצמו, לא כעשו וחבריו אומות העולם, שנפשם איותה רע, ולכן חשודים על הרביעה כדאמרו ז"ל (עבודה זרה כ"ב ב'). וזה ששלח לו 'עם לבן גרתי - ותרי"ג מצוות שמרתי - ויהי לי שור וחמור', כי הטוב והרע נפרדים הם, ולא כגמל אשר דרשו

חז"ל במדרש (בראשית רבה פ"ס ס"ד) על רבקה "ותרכבנה על הגמלים" מה גמל יש לו סימן טומאה, שיצא ממנה עשו. וכן עשו הוא "חזיר מיער" [כדאיתא במדרש שמואל פרק ט"ז ותהלים פרק ק"כ], שאצלו מעורב הסימן טומאה עם סימן טהרה, שכיבד אביו ואמו ועוד. וזה דרוש ארוך אין כאן מקומו "עכל"ק, והשוה עם המובא לעיל ודוק היטב.

ג. בענין אם המלאכים מתפללים

בראשית (ל"ב כ"ז): "ויאמר שלחני כי עלה השחר, ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני". ופירש רש"י ז"ל: "כי עלה השחר, וצריך אני לומר שירה ביום".

ובתב שם בספר המופלא צרור המור: "ויאמר שלחני כי עלה השחר. לפי שס"מ אין ממשלתו אלא בלילה, כדרך הגנבים והנאפים. דכתיב (איוב כ"ד ט"ו) ועין נואף שמרה נשף. וכתיב (משלי ד' י"ח) לכו נרוה דודים עד הבוקר. וכתיב (עובדיה א' ה') אם גנבים באו לך אם שודדי לילה. ולפי שאינו הולך אלא כגנב, אמר שלחני כי עלה השחר. והטעם לפי שהוא מדת הדין, ומדת הדין רחוקה מהשי"ת לפי שהוא רחמים, ולא לפניו חנף יבוא ולכן אינו יכול להראות לפני ה', לפי שחסד אל כל היום".

ודוק היטב בדברי בעל צרור המור ז"ל שכלל גנבים ונאפים ביחד, וכבר הארכתי בחיבורי "שעריות וגניבה" בהדי הדדי אזלי, ובני ביקתא חדא נינהו, לקיחת דבר שאינו שלו, ומקרא מלא בספר תהלים (ג' י"ח): אם ראית גנב ותרץ עמו, ועם מנאפים חלקך, ומענין מה שמצאתי בס"ד לחד מתקיפי קמאי הראבי"ה ז"ל בספרו הנדפס ממש עתה (סימן תתק"כ דף י"ד) שכה כתב: "התלמוד מדמה גניבה לפריצות, דאמר בקידושין (פ' סע"ב) אמר רב יהודה לא שנו אלא בכשרים אבל בפריצים לא, מעשה היה והוציאוה עשרה במיטה, אמר רב יוסף תדע דמחברי בי עשרה וגנבי כשורא ולא מיכספי מהדדי", והועתק בספר אור זרוע ח"א (סימן תרט"ו) ע"ש, ועיין בכל המצויין בענין זה בחיבורי הדר יעקב ח"ה (ס"ס ל"ז), ובחיבורי תורת יעקב (במילואים דף תתקכ"ב), ובחיבורי שובי השולמית ח"ט (סימן א' אות ז'), ובחיבורי עדות ביעקב ח"ב (סימן נ"ז אות ב') וצרף לכאן.

ומקור דברי רש"י ז"ל שהמלאך אמר "כי עלה השחר, וצריך אני לומר שירה ביום" במסכת חולין (צ"א ב'): "ויאמר שלחני כי עלה השחר, אמר לו [יעקב] גנב אתה או קוביוסטוס אתה שמתירא מן השחר. אמר לו מלאך אני, ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו, מסייע ליה לרב חננאל אמר רב דאמר רב חננאל אמר רב שלש כתות של מלאכי השרת אומרות שירה בכל יום אחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש ה' צבאות", וכן הוא בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל כאן. [וראיתי בס"ד כי תיבות "ויאמר שלחני כי עלה השחר", עולים בגימטריא "שאמר לו גנב אתה או קוביוסטוס" ודוק].

והנה מבואר באר היטב דהמלאכים משוררים, וכן הוא בהרבה מקומות עיין מגילה (י' ב'), וחיגיגה (י"ב ב' וי"ד א'), ובמדרש בראשית רבה (פע"ח ס"א), ופתיחה למדרש איכה רבה (סימן כ"ד), ובמדרש תנא דבי אליהו זוטא (פ"כ ופכ"ה) ועוד הרבה.

ורו"ל סידרו כן בנוסח התפילה בברכת יוצר דשחרית: יוצר משרתים ואשר משרתיו כולם עומדים ברום עולם, ומשמיעים ביראה יחד בקול דברי אלהים חיים ומלך עולם וכו', וכולם פותחים את פיהם בקדושה ובטהרה בשירה ובזמרה ומברכין. ומשבחין. ומפאריין. ומקדישין. ומעריצין. וממליכין. את שם האל המלך הגדול הגבור והנורא וכו', והאופנים וחיות הקודש ברעש גדול מתנשאים לעומת השרפים לעומתם משבחים ואומרים וכו', לאל ברוך. נעימות יתנו. למלך אל חי וקים. זמירות יאמרו. ותשבחות ישמעו".

ונתתי לבי התבוננתי וראיתי שגבי מלאכים מצינו תמיד ענין "שירה", אבל לא נזכר ענין "תפילה", ובפשוטו כיון שענין התפילה בקשה להשלמת החסר וזה שייך בבשר ודם, ולא במלאך שאין אצלו ענין החסר ובקשת השלמתו, ומצאתי כן לגאון מבי"ט ז"ל בספר בית אלהים (שער התפילה פרק א') עיין שם שהאריך.

ובן ראיתי לכהן הגדול מאחיו הגאון רבינו מאיר שמחה ז"ל בספר המופלא משך חכמה בראשית (נ' י') שפירש "הא דאמרינן בשבת (י' א') מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, הפירוש הוא דעניני תפילה קבועין על הזמנים ערב ובוקר וצהריים, וכן הברכות כולן, כד מיתער משינתיה כו', כד מסיים מסאני כו' (ברכות ס' ב'), והמה על ענינים גשמיים, ולא מצאנו בהאישים הרוחניים [ר"ל מלאכים] תפילה רק שירה, שאין שירה אלא תורה שנאמר כתבו השירה הזאת, והנה הזמן הוא בא מהקפי הגלגלים ותהלוכות השמים. לא כן תורה שחיובה תמיד בלא הפסק והיא למעלה מן הזמן וכל הנבראים כולם. והזמן הוא הדק שבגשמים כי כמעט אינו מורגש לרוב דקותו וזה התפילה הוא קיום העולם הגשמי מקום הנמצא בו זמן. וזה מניחין חיי עולם התורה היא חיותה של כל העולמות וכל הנבראים גשמיים ורוחניים ועוסקים בחיי שעה שהתפילה היא חיותה של השעה והזמן. ולמעלה מן הזמן אין מקום לתפילה ודוק".

וראיתי לרבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן תתשנ"ז): "שומע תפילה ועדיך כל בשר יבואו, שומע תפילות אינו אומר אלא שומע תפילה, זו תפילה של מלאך מזלו של אדם, שהוא מתפלל על האדם שישמע הקב"ה תפילתו של אדם, וזהו עדיך כל בשר יבואו. לכך אין רשאין למעלה לומר שירות עד שיאמרו ישראל, שכל ענין שאדם עושה מלאך מזלו מראה באותו ענין למעלה, כמו שכווננו למטה. וזהו וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל וגם לרבות מלאכי מזלם".

ועוד בספר חסידים (סימן תתשנ"ח): "אם יש עליו מלאך מליץ, שמלאך מזלו של אדם מתפלל עליו קודם שיתפלל האדם, זהו והיה טרם יקראו ואני אענה (ישעיה ס"ה כ"ד) כלומר אני אענה למלאך מזלו, ואחר כך כשמתפלל האדם על עצמו שומעין לו בעבור המזל שהתפלל עליו, וזהו עוד הם מדברים ואני אשמע", הרי שמצינו תפילת מלאכים.

אבל לא קשיא כלל דכאן המלאך הוא מזלו של האדם עיין רש"י שבת (נ"ג ב', וס"א ב') והוי כתפילת האדם שמתפלל על עצמו, אבל לא מצינו כאן שהמלאך מתפלל על עצמו שלו ודוק. [ובבבא בתרא (י"א ב') מצינו שמלאכי השרת בקשו עבור בנימין הצדיק גבאי הצדקה ע"ש].

ומזה הטעם עצמו לא קשה ממה שכתב לפרש הרמ"ע מפאנו ז"ל במאמר מאה קשיטה (סימן ע"ד): "ויפגעו בו מלאכי אלקים, שהתפללו בעדו". שגם כאן המלאכים התפללו ובקשו

בעד יעקב וכנ"ל. [והרמ"ע ז"ל פירש "ויפגע" לשון תפילה, כדפירש רש"י ז"ל בראשית (כ"ח י'), ועיין מצודת ציון ישעיה (נ"ט ט"ז), וירמיה (כ"ז י"ח), ואיוב (כ"א ט"ו, ול"ו ל"א) עיין שם].

ומצאתי בספר הפליאה (דל"ג ע"ג): "ובקומו להתפלל יכוין רגליו זה אל זה, שנאמר ורגליהם רגל ישרה וכף רגליהם ככף רגל עגל, ישרה בגימטריא תקט"ו והוא בגימטריא תפלה, מלמד שמתפללים מלאכים בכל יום תקט"ו תפילות כמנין ישרה, ומשה למד מהם והתפלל תקט"ו תפילות דכתיב ואתחנן שעולה בגימטריא תקט"ו, וכך פעמים מתפללים המלאכים והחיות לפני הקב"ה כשיושב בכסא הכבוד" עכ"ל.

ומתבאר דהמלאכים אכן מתפללים ולא משמע שהכוונה שעל אחרים מתפללים, וגם דוחק לפרש שמה שאמר מתפללים הכוונה משבחים ולא מבקשים, שהרי כתב שמהם מהם למד, ותקט"ו תפילות דמשה בקשות היו להכנס לארץ ישראל, ועיין.

מערכות

רבי יהודה חכם לכשירצה

"סופר", כי היה סופר אומן כנודע, וכמאמרם במדרש קהלת רבה (פ"ב סכ"ד): "רבי מאיר הוה כתבן טב מובחר", ועיין עירובין (י"ג א') ומגילה (י"ח ב') ודוק.

ובני היקר ר' חזקיה הי"ו הודיעני כי במסכת אבות דרבי נתן דפוס ראשון ויניציאה ש"י, או דפוס שני בסליאה של"ח, תיבת "לכשירצה" אינה, והוסיפה למסכת אבות דרבי נתן על פי הגהות בעל תומת ישרים ז"ל, ובודאי מהדורות אלו היו לפני רבינו מהרש"א ז"ל, וכסאו של מהרש"א נקי זיע"א. ועיין בעיון יעקב שעל ספר עין יעקב גיטין שם ודוק.

ודע כי נראה לי בס"ד שרש"י ז"ל ובעל הערוך ז"ל נחלקו בקריאת תיבה לכשירצה, שרש"י פירש מלשון רצון, ולפי זה תיבת לכשירצה אות י' מנוקדת בחיריק, אבל בעל הערוך מפרש מלשון הרצאת דברים, כחגיגה (י"ד ב') "הרצה" דברים ועיין שרש"י שם, וכן הרצתי דברי בפסחים (ל"ח ב'), ויבמות (קכ"א ב'), ומעילה (ד' א') ועוד, דהיינו דיבור, וכן פירש שרש"י סוכה (ט' א') ע"ש, ולפי בעל הערוך ז"ל תיבת לכשירצה אות י' מנוקדת בפתח.

ומצאתי פירוש חדש לרבינו אברהם זכות ז"ל ממגורשי ספרד, בספר יוחסין השלם (מאמר ראשון דמ"ה ע"א): "רבי יהודה חכם לכשירצה, לכשתישב בדעתו שהיו בניו מתים בחייו. ויש אומרים שהוא ראש המדברים", ואחשוב כי לפי פירוש בעל יוחסין ז"ל, לכשירצה דהיינו לכשיתרצה, ותתחונן ותתישב עליו דעתו, ולפי פירושו תיבת

גיטין (ס"ז א'): "תניא איסי בן יהודה, היה מונה שבחן של חכמים, רבי מאיר חכם וסופר, רבי יהודה חכם לכשירצה", ופירש רש"י ז"ל: "חכם לכשירצה, כשהיה רוצה להיות מתון ומתיישב בדבריו היה חכם".

והתוספות שם כתבו: "חכם לכשירצה, יותר מרבי מאיר, ודילמא רבי מאיר חריף ומקשה ורבי יהודה מתון ומסיק, וכי האי גוונא אמרינן בסוף הוריות (י"ד א')", ועיין באריכות בשו"ת רלב"ח (סימן צ"ה) שכתב להסביר דברי התוספות. [וראיתי בגליון הש"ס שם ובהגהות מהרש"ם שם שכבר ציינו אליו].

ורבינו מהרש"א ז"ל שם כתב: "רבי יהודה חכם לכשירצה כו'. עיין פירוש שרש"י והוא דחוק דאין זה בכלל מונה שבחן, ובערוך פירש לכשיפתח שפתיו הוא ראש המדברים עכ"ל, והיינו שבת, ובאבות דרבי נתן לא גרסינן אלא רבי יהודה חכם, ולא גרסינן לכשירצה עכ"ל. ועיין בהגהות הגאון מהר"צ חיות ז"ל גיטין שם שהאריך, ולפי ביאורו תתייבב הערת מהרש"א על שרש"י ז"ל ודוק.

אלא שתמה אני על עצמי, כי במסכת אבות דרבי נתן שלפנינו (פרק י"ח) הגירסה רבי יהודה אומר חכם לכשירצה, והוא אותו נוסח המובא במסכת גיטין, ואיני יודע אי זו מהדורה היתה לפני מהרש"א, אבל בודאי בנוסח שלפניו היה כתוב רק רבי יהודה חכם, ותו לא. [וראיתי שבפירוש בנין יהושע על אבות דרבי נתן העיר כן על מהרש"א ז"ל].

ולפי נוסח מהרש"א לרבי יהודה ורבי מאיר יש אותו תואר "חכם", ולרבי מאיר נוסף

ותורגמן השמיע לרבים" ומעשה זה נמצא גם במסכת שמחות (פרק י' דמ"ח סע"ג), ואין עדויות נוספות על פטירת בני רבי יהודה, וצ"ב. [ועצם הפירוש שהביא בעל יוחסין איני מבין היטב מכמה טעמים ואקצר].

עוד מצאתי שרבינו החתם סופר ז"ל בחידושו לגיטין שם כה כתב: "רבי יהודה חכם לשכירצה, יראה לפרש דהא גדר חכם הלומד מכל אדם, ורבי יהודה לא נתרצה לתלמידי רבי מאיר במסכת נזיר (מ"ט ב') ואמר אל יכנסו תלמידי רבי מאיר לכאן, על כן אמר לשכירצה ללמוד מכל אדם" ודוק.

לשכירצה אות י' מנוקדת בצירה. [ובס"ד בחיבורי שם בצלאל (סימן ר') ובמהדורה בתרא שם כת"י, הבאתי עשרות מקומות בתלמוד שנחלקו רבותינו בקריאת וניקוד תיבות התלמוד, עיין שם וצרף לכאן].

אבל מה שכתב בעל יוחסין שהיו בניו של רבי יהודה מתים בחייו, בענייני נעלם ממני היכן מצינו זאת שמתו בניו של רבי יהודה בחייו, ובמסכת מועד קטן (כ"א א') רק אמרו "תניא מעשה ומת בנו של רבי יהודה בר אילעאי, ונכנס לבית המדרש, ונכנס רבי חנניה בן עקביא וישב בצדו, ולחש הוא לרבי חנניה בן עקביא, ורבי חנניה בן עקביא לתורגמן,

רבי יהושע בן לוי

הירושלמי ומדרש רבה. [וכבר נודע שהמדרש רבה אזיל כוותיה דהירושלמי עיין פרי חיים].

והאירנא שנת תשנ"ד לפ"ק, זכינו לאור יקרות וקפאון, כאשר יצא לאור ספר הנקרא בשם ערכי תנאים ואמוראים, מחד מתקיפי קמאי, מרבותינו בעלי התוספות, רבינו יהודה ב"ר קלנימוס ז"ל, רביה דבעל הרוקח, ומידי לומדי בו, ראיתי שם חידושים יקרים ונפלאים, וחד מן הון מה שכתב שם (ערך רבי יהושע בן לוי דף ר'): "ונראה כי רבי יהושע בן לוי זה, אין זה רבי יהושע בן לוי תלמידו של רבי תנינא, כדאיתא ביומא (מ"ט א') אמר רבי יהושע בן לוי, לי התיר רבי חנינא לשחוק ולשתות שחלים בשבת, וזה רבי יהושע בן לוי נראה דזקן גדול היה, ובימי התנאים היה, ותלמידו של רבי אלעזר הקפר היה, כדאיתא בעבודה זרה (מ"ג א') אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי פעם אחת הייתי מהלך אחר רבי

שבת (ק"ד א'): "אמרו ליה רבנן לרבי יהושע בן לוי, אתו דרדקי האידינא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר כוותיהו, אל"ף ב"ת אלף בינה".

תוספות שבת שם: "אמרו ליה חרבי יהושע בן לוי אתו דרדקי כו' בירושלמי ובבראשית רבה (פ"א ס) קאמר דרבי אליעזר ורבי יהושע הוו מאותן דרדקי, וחולק על התלמוד שלנו, והא דאמר בפרקי דרבי אליעזר שלא למד רבי אליעזר תורה אלא עד שהיה גדול, היינו שלא עסק עד שנעשה גדול".

והנה מה שכתבו בעלי התוספות ז"ל שהתלמוד שלנו חולק על הירושלמי ומדרש רבה, כיון שהבבלי אומר שמעשה זה דאתו הדרדקי היה בזמן רבי יהושע בן לוי, והוא היה מאוחר טובא מזמן רבי אליעזר בן הורקנוס ורבי יהושע בן חנינה, ולכך שמע מינה שהתלמוד שלנו אינו מסכים עם מסורת

והוא רבינו שלמה בן היתום ז"ל בפירושו למועד קטן (ה' א') שכתב: "ולא תוכל לומר דתרי רבי יהושע בן לוי היו", והמהדיר שם ציין בזה לספר לב שלם על הרמב"ם (ד"ב ע"א) והגהות לוית חן על ראבי"ה ברכות (פ"א אות ב') שהאריכו להארות ששני רבי יהושע בן לוי היו ע"ש.

והגאון רבי אברהם הכהן משאלוניקי ז"ל בספרו טהרת המים חלק שיורי טהרה (מערכת ר' אות ל"ה) כתב: "בשיורי טהרה (מערכת ר' כלל ג') צדדתי דתרי רבי יהושע בן לוי היו ע"ש, אלא שהחיד"א ז"ל ביוסף אומץ (סימן מ"ו) ורבי חיים פאלאג"י ז"ל בספר בית אבות (דכ"ה ע"ב) ואילך, ובסוף ספרו לב חיים ח"א (דקמ"ז ע"א) דחו דבר זה בשתי ידים, ולהאמור אתה רואה שיש ידים מוכיחות לשיטה זו שתרי רבי יהושע בן לוי היו, ודוק.

ועוד בענין זה אם היו תרי רבי יהושע בן לוי - הגאון חיד"א ז"ל בשו"ת יוסף אומץ (סימן מ"ו) שם הביא דברי הגאון רבי אליעזר נחום ז"ל שכתב שהיו תרי רבי יהושע בן לוי, והרב חיד"א ז"ל דחו דבריו, ובספר לב שומע מערכת (ר' אות מ"א) כתב: "דודאי דוחק גדול לומר דתרי רבי יהושע בן לוי נינהו מבלי שום הוכחה, גם המחבר ספר בור האמונות ומראה האמת (דע"ז ע"ד) כתב כיון דלא מצינו זכר בכל התלמוד שהיה אלא רבי יהושע בן לוי אחד - אין לומר דתרי רבי יהושע בן לוי היו". נויש טעות הדפוס בדבריו, וצריך לומר ספר "כור ומצרף האמונות ומראה האמת", ומחברו רבי יצחק לופס ז"ל נדפס בליוורנו שנת תר"ז].

מיהו הגאון רבי יוסף זכריה שטערן ז"ל בספרו זכר יהוסף יבמות (פ"ב א', דפ"ה ע"ג) האריך להוכיח בהרבה ראיות דתרי רבי יהושע בן לוי היו ע"ש, וכן כתב עוד שם בזכר יהוסף

אלעזר הקפר בדרך וכו', וקשה לי לומר כן ששני רבי יהושע בן לוי היו" וכו'.

הרי שהוא ז"ל מלימודו ועינונו יצא לו שהיו שני חכמים בשם רבי יהושע בן לוי, חד תנא, וחד אמורא, אלא שהיה קשה בעיניו לומר חידוש כזה, ועם כל זה שם (דף ר"ג) כתב: "ואף על פי שקשה לי לומר ששני רבי יהושע בן לוי היו, אבל מתוך קושיות אחרות הוזקקתי לכתוב כך", ששנים היו, ועיין בדבריו שהאריך להביא ראיות חזקות לכך ע"ש.

וסיים רבינו יהודה ב"ר קלנימוס ז"ל שם (דף ר"ד): "מכל אלו הראיות משמע דרבי יהושע בן לוי שנים היו, אחד מהם היה תנא ואחד מהם היה אמורא, ורבי יהושע בן לוי שנכנס לגן עדן בחייו אמורא היה".

ואמרתי לנפשי שמא אפשר לומר שעם חידוש ששני רבי יהושע בן לוי היו זה יעלו בקנה אחד דברי התלמוד הבבלי עם דברי התלמוד הירושלמי, שלעולם מדובר כאן ברבי יהושע בן לוי כעדות הבבלי שבת הנ"ל, אבל לא ברבי יהושע בן לוי האמורא, אלא בתנא כדכתב רבינו יהודה ב"ר קלונימוס, ואכן בזמנו היו רבי אליעזר ורבי יהושע בן חנניה קטנים ובזה, עולים הדברים בקנה אחד ואין מחלוקת בין התלמודים.

כך חשבתי בתחילה אבל אחר כך התבוננתי וראיתי שיש לעיין בזה, כי רבינו יהודה ב"ר קלונימוס ז"ל שם אומר שרבי יהושע בן לוי היה תלמיד רבי, ותלמיד רבי אליעזר הקפר, עיין ראיותיו שם, והם היו אחר רבי אליעזר ורבי יהושע, וצע"ע.

ודע דמצאתי לחד מרבותינו הראשונים ז"ל, דהוא תנא ופליג על דברי רבינו יהודה ב"ר קלונימוס ז"ל דתרי רבי יהושע בן לוי היו,

לוי ועיין בספר מכתב לחזקיהו (דצ"ט ע"ד), והיינו שהגאון מלומד'ה בעל דברי מלכיאל ז"ל בהגהות עין יפה נדה (כ"ה ב') כתב בפשיטות: "וכנודע דתרי רבי יהושע בן לוי היו", ועיין בספר מתן בסתר נדה (י"ח ב') ודוק.

בחידושי לשבת (קט"ו א' דכ"ט רע"ג), ויבמות (מ"ו א' דפ"ג ע"א), ועוד לו בספרו שו"ת זכר יהוסף (סימן ע' סוף אות ד'), ושם במאמר תהלוכות האגדות (פרק ב' ד"ג ע"ב), וכן ראיתי לגאון רח"נ דמביצר ז"ל בהגהות לזית חן הנ"ל האריך להביא ראיות שהיו שני רבי יהושע בן

יהושע בן נון

אם היו לו בנים

הפרש גם כן בין דהו ליה בין דלא הו ליה, אבל הני וכדומה שהם צדיקים לא יצטרכו להוליד ולקבור לכפר לו חטאיו, כי אין לו, ואדרבא לא רצה ה' לצערו, וכפי זה יהיה פירוש הא דמייתי מרבי יוחנן הוא מדהוה מנחם אחרינא, וכמו שכתבו התוספות ז"ל וק"ל".

ועם שאני כדאי בעניותי לא זכיתי להבין דברות קדשו ע"ה, שהרי ליהושע בן נון אמת שלא היו בנים זכרים, אבל בנות היו לו, וכמפורש במסכת מגילה (י"ד סע"ב): "ומי הו ליה זרעא ליהושע, והכתיב נון בנו יהושע בנו. בני לא הו ליה בנתן הו ליה", הרי שעם שלא היו לו ליהושע בנים זכרים, מכל מקום בנות היו לו, וכן ריהוט הסוגיא בפסחים (ק"ט ב') ע"ש, וכן כתבו להדיא התוספות מגילה (ג' ב' ד"ה מלמד) שכן זכר הוא שלא היה ליהושע, ועיין למהרש"א ז"ל עירובין (ס"ג ב' ד"ה וכתוב נון) עיין שם. [אלא שנעלם ממני ולא ידעתי מדוע לא הביא לתלמוד ערוך במגילה (י"ד ב') שליהושע היו בנות ע"ש].

עוד מה שכתב בחפץ ה' שכיחושע כן גם שמואל ע"ה, וגם זה בעניותי נעלם ממני להבין, והרי לשמואל הנביא ע"ה היו שני בנים כמפורש בספר שמואל א' (ח' ב'): "ויהי כאשר

ברכות (ה' ב'): "אמר רבי יוחנן נגעים ובנים אינן יסורין של אהבה וכו', ובנים לא, היכי דמי אילמא דהו להו ומתו, והא אמר רבי יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר, אלא הא דלא הו ליה כלל, והא דהו ליה ומתו", ופירש רש"י ז"ל: "דין גרמא דעשיראה ביר, זה עצם של בן עשירי, שמת לו וכו', וגברא רבא כרבי יוחנן לא באו לו יסורין שאינן של אהבה: דהו להו בנים ומתו, הו להו יסורין של אהבה, שהאבלות מכפרת על עוונותיו".

וראיתי לגאון רבינו חיים נ' עטר ז"ל בספר חפץ ה' ברכות שם שכתב: "אלא הא דהו ליה ומתו הא דלא הו ליה כלל, ודוקא שאר בני עלמא דזוטרי זכותיהו, וצריכין לבנים לזכותם במצות פריה ורביה, כי זאת היא מצות פריה ורביה שלהם לזכות לעולם הבא, לזה הו יסורין שאינם של אהבה, מה שאין כן הצדיקים מוסדי ארץ דעליהם נאמר ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות, וכמו בן עזאי ע"ה וכדומה לו, פשיטא דהגם דלא הו להו כלל לא הו יסורין שאינם של אהבה, ובה לא תיקשה מדוע מצינו ראינו כמה צדיקים יהושע ע"ה ברוב צדקתו, וכדומה דלא הו ליה כלל, וגם שמואל ע"ה. אלא ודאי דוקא שאר בני עלמא שיש להם עבירות וחטאות, לזה יש

ושם בספר סדר הדורות (אות ש' דקצ"ז ע"ב) כתב: "רבי חנינא בר שמואל, יהודה בר שמואל, לוי בר שמואל, רב פפא בר שמואל, רב בר שמואל, רבה בר שמואל, רמי בר שמואל, חנינא ויהודה ורב - לא ידענו בניו של איזה שמואל הם", הרי שגם כאן לא קיבל לדברי בעל יוחסין שלשמואל היו בנים בשם לוי ורב פפא ורבה ורמי ודוק.

אלא שצ"ע ששם בספר סדר הדורות (אות ל' דק"ל ע"ב) כתב: "לוי בר שמואל בריה דאבא בר אבא הכהן, בזמן רב יהודה, ואחיו רב פפא, וכאן קיבל בשתיקה כהודאה דברי בעל יוחסין לפחות גבי לוי בר שמואל ורב פפא בר שמואל ועיין. [ויש לי להוכיח בס"ד דרב פפא בר שמואל אינו בנו של שמואל מההיא דבבא בתרא (צ' רע"ב): "רב פפא בר שמואל תקין כילא בר תלתא קפיי, אמרו ליה והא אמר שמואל אין מוסיפין על המדות" ואם הוא בנו של שמואל טפי היה להם לתמוה והא אביך שמואל אמר וכו' ודוק, וגם רב פפא הוא היה בן זמנם של רב יוסף ורבה והם מאוחרים לשמואל הרבה ודוק].

ודע דבעצם הדבר אם ליהושע בן נון היו לו זרע, חושבני שיש בזה מחלוקת רבותינו ז"ל, דההיא דעה דמסכת מגילה אכן סוברת שעם שליהושע לא היו בנים זכרים מכל מקום בנות הללו וכו"ל, אבל במסכת עירובין שם אמרו: "אמר רבי לוי כל דמותיב מלה קמיה רביה אזיל לשאול בלא ולד, שנאמר ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו ויאמר אדוני משה כלאם, וכתיב נון בנו יהושע בנו [ובתר יהושע לא חשיב בן, רש"י].

ולדידיה דרבי לוי יש לומר דאכן יהושע אזיל בלא ולד כלל, דהיינו בלא בנים ולא בנות, והיינו כדפירש רש"י בעירובין אליבא

זקן שמואל וישם את בניו שופטים לישראל, ויהי שם בנו הבכור יואל, ושם משנהו אביה שופטים בבאר שבע", ורש"י ז"ל בפירושו לספר יואל (א' א'): "יואל בן פתואל זה שמואל שפיתה לאל בתפילתו", ומקורו במדרש תהלים (ר"פ פ'), ומשם נקבע במדרש במדבר רבה המאוחר (פ"י ס"ה) עיין שם.

שוב עלה בדעתי שאין כוונתו ז"ל לשמואל הנביא בן חנה ואלקנה, אלא כוונתו לאמורא שמואל בר אבא, רעו ועמיתו של האמורא רב, שאכן לא היו לו בנים מעובדא דרב במסכת שבת (ק"ח א') דלייט רב אדשמואל ואמר מאן דמצערן לא לוקמוה ליה בני וכן הוה, ודוק.

אבל עדיין יש להבין שהרי לאמורא שמואל היו בנות, וכההיא דכתובות (כ"ג א'), ועיין בפירוש רבינו חננאל ואוצר הגאונים שבת שם, וכן הוא בספר הערוך, וכן כתב בשיטה המיוחסת לר"ן שבת שם ששתי בנות היו לו לשמואל, עיין שם.

וגדולה מזו ראיתי בספר סדר הדורות (ערך שמואל אות ב' דקצ"ו סע"ב) שהביא דברי הרב בעל ספר יוחסין שכתב: "בשבת (ק"ח א') רב קללו בחושבו דשמואל מצער, ולא נתקיימו לו בנים כל זמן שהיה רב חי אלא בנות, (ערוך ערך דל השני), ואחר כך היו לו לשמואל בנים, לוי ורב פפא ורבה ורמי", הרי שלאמורא שמואל אחר כך נולדו לו גם בנים זכרים, אמנם הגאון בעל סדר הדורות סיים: "לא ידעתי מנא ליה הא", שאחר כך היו לשמואל בנים זכרים כמו לוי בר שמואל ורב פפא בר שמואל, מכל מקום הרי שלבעל יוחסין היו אחר כך לשמואל האמורא בנים, ולפיכך דברי קדשו של הגאון חפץ ה' זצ"ל יש לי להבין.

שמעון יש בן לאותו צדיק, מפני שהוא רבי אמר שם (פ"ד ב') על דביתו דרבי אלעזר ברבי שמעון כמה פריה ורביה ביטלה רשעה זו מישראל, ואם כן עונשה שאין לה בנים, לכן שאל יש בן לאותו צדיק, ולכן אמר פרי צדיק עץ חיים זה רבי אלעזר ברבי שמעון שמצדו וזכות שלו יש לו בנים והבן עכ"ל ודפח"ח.

וקצת יש להעיר כי כל הביאור היקר הזה הוא לפי פירוש אחד ברש"י, שהרי רש"י שם פירש עוד ש"רשעה זו" אין הכוונה על אשת רבי אלעזר ברבי שמעון, אלא רשעה זאת על מלכות רומי נאמר, ולכאורה פירוש זה עיקר שהרי רבי אכן רצה לקחת לאשה את אשת רבי אלעזר ברבי שמעון אחר שנפטר וכי ירצה לקחת לאשה "רשעה זו" ודוק. [נוראיתי עכשיו בספר בן יהוידע בבא מציעא שם שהרגיש בזה עיין בדבריו ז"ל].

ואלו דברי בני היקר רבי עמנואל הי"ו: "מה שכתב אמה"ג שליט"א שאפשר שיש שתי הדעות בחז"ל אם ליהושע בנים זכרים לא היו לו אבל בנות היו לו, או לא היו לו לא בנים ולא בנות, יש לומר דבזה גופא נחלקו גם רבי לוי ורבי אבא בר פפא בעירובין שם, שלרבי לוי שאמר "אזיל לשאול בלא ולד", בלא ולד משמע לא בן ולא בת, אבל לרבי אבא בר פפא שאמר "לא נענש יהושע אלא בשביל שביטל את ישראל לילה אחת מפריה ורביה", אכתי שפיר יש לומר שהיו ליהושע בנות, ואף על פי כן העונש היה מדה כנגד מדה, כי בבנות בלבד אליבא דהילכתא אינו מקיים מצות פריה ורביה ודוק.

כל זה לפי דרכו של אמה"ג שליט"א כנ"ל, אמנם לרש"י ז"ל עירובין שם שפירש בדברי רבי אבא בר פפא שיהושע מת ערירי,

דרכי אבא בר פפא דנענש יהושע להיות ערירי על שביטל לילה אחד את ישראל מפריה ורביה ע"ש, וערירי היינו בלא שום ולד לא בנים ולא בנות וכדפירש רש"י עצמו ויקרא (כ' כ'), ועיין בהגהות רש"י עירובין שם, ודוק. [אם לשון ערירי הוא לגמרי בלא בנים ובלא בנות, או רק בנים, אפשר שתלוי בשני הפירושים ברש"י בראשית (ט"ו ב'), ולפי רבי מנחם ׳ן סרוק דערירי היינו בלא יורש, יש מקום לומר שאף אם יש לו בת אכתי מקרי ערירי ע"ש. ולרש"י שם שפירוש ערירי היינו לשון חורבן, כמו ערו ערו, נראה שאין לו לא בנים ולא בנות. וכמו שהבאת מרשי ויקרא. עמנואל].

וחכם אחד הי"ו הראה לי דבריו רז"ל במדרש תנא דבי אליהו (פרק כ'): "אומר ליהושע טול וברך אמר להם איני מברך שלא זכיתי להניח זרע בעולם", ופשוטו שנפטר בלא שום זרע כלל, לא בנים ולא בנות, וזו שיטה אחת בדברי חז"ל, ולפי זה אתי שפיר טפי מאמרם בסוטה (ל"ה א') שאמרו על יהושע דין קטיע רישא ימלל שהכוונה שהוא ערירי לגמרי בלא זרע כלל והוא מדבר, ועיין רש"י ומהרש"א שם ותורה תמימה במדבר (י"ג ט' אות י"ח) וא"ש מה שהקשה שם, וכך נראה לי ריהוט דברי רבותינו הראשונים ז"ל עיין היטב בדברי רבינו בחיי ויקרא (ט' א' בדרשה) ובדברי רבינו החזקוני במדבר (י"ד כ') ושם בספר פענח רזא ובהגהות רזא דמאיר ואכמ"ל.

ואקבע כאן מרגלית יקרה ומאירה שכתב רבינו הכהן הגדול רבינו מאיר שמחה זצ"ל בספרו משך חכמה דברים כ' י"ד): "עירובין (ס"ג רע"ב) לא נענש יהושע שלא היו לו בנים אך בשביל שביטל את ישראל מפריה ורביה לילה אחת במלחמה. ובזה אתי שפיר הא דאמר רבי בבבא מציעא (פ"ה ב') על רבי אלעזר ברבי

העולם, הריני מוסיף על שמך ואתה מוליד וכו', וסימן לדבר הא לכם זרע (בראשית מ"ז כ"ג), לכך יהושע שניטל ממנו אות ה"א, דכתיב ישוע, לא זכה לבנים. וזהו שאמר הקב"ה לאברהם לך לך מארצך, כאן אי אתה זוכה לבנים, אבל כשתבוא לארץ ישראל יהיה לך זכותא דארץ ישראל לבטל היצר הרע, כדכתיב בנחמיה (ט', ח') ומצאת את לבבו נאמן לפניך, שעשה מיצר הרע יצר טוב, אז אוסיף על שמך אות ה"א ותזכה לבנים, וזהו ואעשך לגוי גדול על ידי ואגדלה שמך וק"ל" עכ"ל. ודפח"ח.

[אבל ק"ק שבמסכת עירובין שהגאון ברית שלום ז"ל עצמו עצמו זכרה, לא משמע כן, ששם איכא פלוגתא מאי טעמא לא היו ליהושע בנים, או משום שהורה הלכה או משום שביטל פריה ורביה מישראל כנ"ל. עמנואל].

אי אפשר לפרש כן, וכמו שכתב אמה"ג שלשון ערירי היינו בלא בן ובלא בת כלל. עכ"ד הי"ו. עוד הראה לי בני יקירי רבי עמנואל הי"ו בספר הנפלא ברית שלום בראשית (פרשת לך לך) שכה כתב: ואעשך לגוי גדול ואגדלה שמך וגו'. וצריך לבאר למה נסמכו שני הבטחות אלו זה לזה. ויתבאר בדרך הפשוט דאיתא בערכין (ל"ב ב') עזרא בעי רחמי על יצר הרע דעבודה זרה ובטליה, והיינו דקא קפיד קרא על יהושע, דבכל דוכתא כתיב יהושע, וכאן בספר נחמיה (ח' י"ז) כתוב ישוע, דבשלמא משה לא בעא רחמי דלא הוי ליה זכותא דארץ ישראל, אלא יהושע דהוי ליה זכותא דארץ ישראל אמאי לא בעא רחמי, ויש לומר דלכך לא היה ליהושע בנים, כמו דאיתא בעירובין (ס"ג א'), ואיתא במדרש בראשית רבה (ט"ל י"א) הבט נא השמימה אמר לו הקב"ה לאברהם בה"א בראתי

יוחסין

ומכל מקום כתב ש"עיקר הבדיקה היא רק בענין זה שהוא דופי של ערוה ולא בענין אחר, כי דופי זה דוקא הוא אפשר להתפשט בנולדים מהם" כנזכר לעיל.

אבל ראיתי בספר כלי יקר על התורה בראשית (כ"ד ג') שכתב: "טבע האבות נמשך גם לבנים, וזה דווקא באותן עבירות הבאים מפאת החומר, כאכילה, זימה, כיליות וקנאה, וכל המידות הרעות הנתלץ בחומר, נגעים אלו מתפשטים מהאבות לבנים, ותולדותיהן כיוצא בהם, אבל עבודה זרה דבר התלוי בשכלו של אדם אינו מתפשט מאבות לבנים, כי שלשה שותפין באדם, החומר בא מן אב ואם, לפיכך כל מעשה אבות התלויים בחומר ירשו הבנים, אבל האמונה היא תלויה בשכלו של אדם, והרי

כתב ראש הגולה הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל, בספרו בן איש חי על התורה פרשת שופטים (על הפסוק לא תזבח דרכי ע"א): "כל אדם הנושא אשה צריך לבדוק בהשורש שלה, דהיינו אמה ואם אמה, שמא יש בהן דופי של זנות, שאז אפשר שגם האשה הזאת שיצאה מזה השורש תהיה מנאפת, ועיקר הבדיקה היא רק בענין זה שהוא דופי של ערוה ולא בענין אחר, כי דופי זה דוקא הוא אפשר להתפשט בנולדים מהם וכו', ולכן אם זאת האשה השורש שלה יש בו דופי של זנות ומטונף בדבר רע כזה, הרחק ממנה, כי בודאי יתעורר השורש בדופי שלו גם אצל האשה הזאת ותנאף גם היא כאמה".

ע"ן שם בכל דברות קדשו ז"ל שהאריך בזה שבנולדים יש השפעות מאביו ואמו,

וקנאה ואכזריות וכילות ודומיהם, כי אלו יעשו רושם רע בנפש כי הם העברה ותכונה רעה, ומלבד זה יעשו רושם רע בגוף.

ובזה בכל התכונות הנפשיות מי שהוא מורגל אליהם, מטה מזגו וטבעו ושיהיה מוכן להם, ובכך יהיה טבע הבנים שוקד על טבע האבות, ולכן רוע תכונות אנשי כנען היה מתחייב שיהא נמשך לבניהם אחריהם.

ועם היות לבן עובד עבודה זרה, לא יתחייב שיהיה טבע צאצאיו נמשך אחריו כלל. כי הדבר היותר ראוי להשמר ממנו, הוא מה שיש לו מבוא בתכונות הנפשיות וכו', והתכונות הלבביות הנקראות הפעולות הנפשיות, שורש העבודות כולן ושורש העבירות כולן, ומפני זה היו האבות מזהירין מהתחתן בבנות כנען, להיות הכנותיהם הלבביות רעות, עובדות לבניהם אחריהם על הצד שאמרנו, כי הן רושמות הנפש והגוף, ומצד הרושם שירשום בגוף ימשך לבניהם אחריהם", עיין שם כל דבריו היקרים.

אמנם טעם הר"ן ז"ל חלוק מטעם הרב כלי יקר ז"ל, דהר"ן ז"ל טעמו שקלקול בדעות אינו עובר בתורשה לבנים כי קלקול זה הוא בנפש "ואין לנפשות יחס וקורבה כלל" כלשונו, אבל הרב כלי יקר ז"ל כתב הטעם שקלקול במידות עובר בתורשה כיון שהוא בחומר האדם, אביו ואמו, מה שאין כן קלקול בדעות תלוי בנשמה ובשכל, שזה חלק השי"ת שהוא השותף השלישי וכאן אין שייך שיעבור בתולדה לבנים כנ"ל.

על כל פנים רבותינו הן הר"ן ז"ל והן הרב כלי יקר ז"ל סוברים שכל קלקולי מידות רעות יכולים לעבור בתורשה מאבות לבנים, ולא רק קלקול ערוה כאשר כתב רבינו הבן איש חי ז"ל וצ"ב.

הקב"ה הוא הנותן בו נשמה ושכל, למה יתפשט זה מאבות לבנים, על כן היה [אברהם אבינו ע"ה] מרחיק הכנענים שהיו שטופי זמה וכמה מיני עבירות הנתלים בחומר האדם זולת עבודה זרה, ולא הרחיק לבן ובתואל שלא היה בהם כי אם פחיתות עבודה זרה לבד".

וביסוד דברי בעל כלי יקר ז"ל שמידות רעות עוברות בתורשה לבנים - כבר כתב חד מאבירי קמאי הוא הר"ן ז"ל בספר דרשותיו המופלאות (דרוש חמישי דף ##) וזו לשונו: אמר לו אברהם לא תקח אשה מבנות כנען, ישמרהו השי"ת ויהיה עמו, כי הנדבק בטובים גורם שיתקרב בנו לעבודת השי"ת, ומי שאינו עושה כן גורם לזרעו הריחוק ממנו.

ועם היות לבן אבי רחל ולא עובד עבודה זרה, בחר יצחק להתחתן בו יותר משיתחתן עם בנות כנען, והטעם לכל זה, כי תכונות נפשיות נמשכות ומשתלשלות מאבות לבנים, לפי שהם טבעיות נמשכות אחר המזג לתת הכנה וכו', ולזה מאשר היו בנות כנען מוטבעים בתכונות רעות, היו בוחרים האבות להתרחק מהם, ולהתדבק במי שאינו מוטבע באותן התכונות הרעות גם כי היה עובד עבודה זרה, לפי שאותן התכונות עוברות ונמשכות בזרעם, והם כמו חולי הגוף נקראים בספרי הרפואה חלאים ירושיים.

ולפי שמצוות ועבירות התורה על שני פנים, מהם יעשו רושם בגוף ובנפש יחד, ומהם שלא יעשו רושם רק בנפש לבד. והרושם ההוא שיהיה בנפש לבד, עם היותו מזיק מאד - לא יועבר לבנים, כי אין לנפשות יחס וקורבה כלל. אבל אותן שירשמו וישנו לרע הנפש והגוף, בהכרח יעבור רשומם אל המשתלשל מהם. ואשר ירשמו לרע הנפש והגוף, הם העבירות שיש להם מבוא בתכונות נפשיות, כשנאה

מידותיו של לבן, ובמה היו עדיפי בתואל ולבן מאנשי כנען אתמהא.

ולפי זה צריך לומר שהטעם שלא היו רוצים אבותינו הקדושים ע"ה לקחת בנות כנען הוא, משום שכנען ארור היה ואין ארור נדבק בבורן, וכדפירש רש"י ז"ל בראשית (כ"ד ט"ל) ועיין בכל המפרשים שם.

* * *

בראשית (כ"ד ח'): "ואם לא תאבה האשה ללכת אחריו, ונקית משבעתי זאת, רק את בני לא תשב שמה".

פירש רש"י ז"ל: "ונקית משבועתי וגו', וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא", והם בני כנען היו, ולפי זה תקשי לך לטעם הר"ן ז"ל והרב כלי יקר ז"ל מדוע יקח מהם, והם בני כנען רעים ומושחתים במידות כנ"ל, והיה לו לאברהם לומר שיקח מבנות לוט או ישמעאל כדפירש רש"י שם (פסוק מ"ט) ואפנה על ימין או על שמאל ע"ש.

אבל לא קשיא כי ראיתי לרבינו הרמב"ן ז"ל שם שכה כתב: "ונקית משבועתי זאת, לא הרשה אותו לקחת לו אשה מבנות כנען, אבל שיהיה הוא פטור, וה' הטוב בעיניו יעשה, ורש"י כתב וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא, ואם כנענים הם חלילה לו, ובאמת שהם מזרע כנען, שהכתוב אומר לעיל (י"ד ג) ממרא האמורי אחי אשכול ואחי ענר, ובבראשית רבה (פנ"ט ס"ח) אמרו אשר לא תקח אשה וגו', הזהירו בבנות כנען ענר אשכול וממרא, כי עליהם אמר "אשר אנכי יושב בקרב", כי הוא לא היה יושב בכל הכנעני, כי עמים רבים היו, אבל הזהיר על אלה בעלי בריתו, וכל שכן על האחרים. אבל ונקית משבועתי, שיהיה הוא פטור, ואברהם הוא

ואכתוב כאן שבעניות מימי תמהתי, וכי בתואל ולבן רק קלקול בדעות היה להם, ולא היו מקולקלים במידות רעות, והרי בתואל רצה לרצוח את אליעזר כדרשתם וכנרמז בקרא "ויושם", והובא בילקוט שמעוני בראשית (רמז ק"ט), הרי טבע האכזריות, והיה בתואל בועל כל בתולות לפני נישואיהן לבעליהן, כדרשתם ז"ל הובא בילקוט שמעוני שם, הרי ששטוף בתאוות היה ורגיל בזימה.

ואותו הדבר בנו לבן, ותולדותיו כיצא בו, הוא לבן שביקש לעקור את הכל ולרצוח אם על בנים, עם שהם הם בניו וצאצאיו, היש לך אכזריות גדולה מזו, ושטוף בתאוות ממון היה כדפירש רש"י ז"ל בראשית (כ"ד כ"ט), ועשק ורימה גם את אנשי מקומו כדרשתם במדרש רבה (פנ"ט ס"ט), וכן רימה ואינה את יעקב אבינו מאה פעמים ככתוב במקרא, ואמרו במדרש בראשית רבה (פנ"ד ס"ד) שלבן כל דבר יפה ונחמד שהיה רואה היה נוטלו עיין מתנות כהונה שם, ועוד ועוד.

ואם ננקוט "הוא לבן הוא כושן רשעתיים הוא בלעם", כאומרם במסכת סנהדרין (ק"ה ב'), והרי כושן רשעתיים עשה שתי רשעויות, אחת שחילל את השבועה, ואחת ששיעבד את ישראל שמונה שנים כאומרם בירושלמי נזיר (פ"ט ה"א) ע"ש.

ואין צריך לומר כשנאמר שלבן הוא בלעם והוא כבר ידענו שהיה מצויין במידות רעות עד למאוד, והיה לו עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה, כדתנן במסכת אבות (ספ"ה מ"ט), ונקרא בעור שבא על בעיר כדרשתם בסנהדרין שם, ואף שננקוט דאין הדברים כפשטן ולבן אינו בלעם, עיין בזה לגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהודה סנהדרין שם (ק"ה ב' וק"ו ב'), די במה שהבאנו לראות קלקול

העמים" עכ"ל, והר"ן והכלי יקר יפרשו כדברי הרמב"ן וא"ש ודוק.

היודע ביצחק הצדיק שישמע לאביו ושיזהר מהם, וילך לו אל ישמעאל או ללוט ויתר

יום הכיפורים

היום שלא עבר רגע ביום אחר העבירה", ועיין באריכות בפירוש הר"ן, מיגאש ז"ל שם שגם הוא פירש כרש"י ז"ל ע"ש.

יומא (פ"ז א'): "אחטא ויום הכיפורים מכפר אין יום הכיפורים מכפר, לימא מתניתין דלא כרבי, דתניא רבי אומר על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכיפורים מכפר, אפילו תימא רבי אגב שאני".

ופירש רש"י ז"ל: "לימא דלא כרבי, דאמר לעיל אפילו לא עשה תשובה מכפר: אגב שאני - מאחר שעליו הוא סומך לחטוא אינו מכפר".

ומבואר באר היטב דגם לרבי שיום הכיפורים מכפר בלא תשובה, מכל מקום מודה רבי דהאומר אחטא ויום הכיפורים מכפר אינו מכפר לו, וזו לשון רבינו חננאל ז"ל שם: "אחטא ויום הכיפורים. פירוש האומר אחטא כי יום הכיפורים מכפר, אפילו לרבי דאמר יום הכיפורים מכפר אפילו לא עשה תשובה, כל כי האי גוונא אין יום הכיפורים מכפר" עכ"ל.

ולפי זה קשה לי בההיא דשבועות מה בא רבא להכריח שרבי מודה שבכרת דיומא שאין יום הכיפורים מכפר, שאם לא תאמר כן איך תמצא כרת דיום הכיפורים במי שאכל או עשה מלאכה כנ"ל, והרי משכחת לה במי שאומר אחטא ויום הכיפורים מכפר, שרבי עצמו מודה שאין מכפר יום הכיפורים, ובכהאי גוונא משכחת לרבי כרת ביום הכיפורים שלא מכפר יום הכיפורים על האומר אחטא ויום הכיפורים

שבועות (י"ג סע"א): "רבא אמר הא והא רבי, ומודה רבי בכרת דיומא, דאי לא תימא הכי כרת דיום הכיפורים לרבי לית ליה. אלמא לא משכחת לה כגון דעבד בליליא ומית, דלא אתא יממא לכפורי ליה, אלא אימא כרת דיממא לרבי לית ליה, אלמא לא משכחת לה דאכל אומצא וחנקיה ומית, אי נמי דאכל סמוך לשקיעת החמה דלא הוה שהות לכפורי ליה".

ופירש רש"י ז"ל: "ומודה רבי בכרת דיומא, הא דתניא קמייטא דאינו מכפר על שאנין שבין בכרת של יום הכיפורים קאמר, של עינוי ושל מלאכה, אבל על כל שאר עבירות מכפר אף על פי שעשה בו מלאכה ולא התענה בו: דאי לא תימא הכי, דבכרת דיומיה מודה רבי דלא מכפר, ותימא דאכרת דיומיה מכפר: כרת דיום הכיפורים לית ליה לרבי, בתמיה אם כן למה כתב רחמנא ביום הכיפורים כרת, בשלמא שאר כריתות דאי מיית קודם יום הכיפורים לא איכפר אבל הנך למה לי הא כי עבר עליה מכפר עליה הא יומא: אלמא לא, בתמיה כלומר אלמא אי אית ליה לרבי דמכפר על כרת דיומיה בלא תשובה לא איכא כרת ביום הכיפורים: והא משכחת לה כגון דעבד בליליא ומית דלא אתי יממא לכפורי ליה, שאין מכפר אלא יום כדכתיב כי ביום הזה יכפר עליכם: ומקשינן וכרת דיממא לרבי לית ליה, בתמיה והא בהדיא כתיב כרת דיממא דכתיב בין בעינוי בין במלאכה בעצם היום הזה: וחנקתיה, שלא עבר עליו רגע מן היום לאחר עבירתו: סמוך לשקיעת החמה, עם צאת

שכאלו אמר דלרבי כרת דיממא לא משכחת לה, ואחר כך גם דבר זה סתר התלמוד, ולרש"י דברי רבא איפרכו מהטענה הראשונה דפריך "אלמה לא משכחת לה כגון דעבד בליליא ומית, דלא אתא יממא לכפורי ליה", ואחר כך התלמוד שואל על רבי עצמו כרת דיממא לרבי איך תמצא ומשני דחנקתיה אומצא וכו'. דוק בה וכעת לא ראיתי שרבותינו המגיהים ז"ל הרגישו בזה, ויש לעיין בספר דקדוקי סופרים שם.

יכפר, והא עדיפא מהציורים דהתלמוד דמית בלילה, או חנקיה אומצא, או עשה מלאכה סמוך לשקיעת החמה, כיון דציור אחטא ויום הכיפורים מכפר הוא מצוי יותר ושכיח מהציורים דהתלמוד דלא שכיח, ועיין בחידושי רבינו חתם סופר ז"ל שבועות שם.

ודע דמפירוש רש"י ז"ל עולה דלא גרס לחיבת "אימא", ולא בא התלמוד לתקן דברי רבא

יום טוב

ומסרה לו ביום טוב אינה (הרי היא כצ"ל) כרגלי הבעלים. ורוצה לומר דהוה אמינא דאף על גב שהם שנים סתמא דמילתא דעתו קרובה אצל בנו וליהוי כרגליו, קא משמע לן דכל דלא פירש הרי היא כרגלי הבעלים, אבל היה רגיל למסרה לבנו, ואין שם אלא הוא הרי הוא כרועה נכרי, והרי הוא כרגלי הבן.

מעשה תמהתי על מרן המסביר ז"ל שהביא דעת הרמב"ם ז"ל בלי חולק לא בשלחן ערוך ולא בבית יוסף, ובקשתי לו חבר ולא מצאתי, גם הרע"ב בפירוש המשניות שם (פ"ה מ"ג) פירש כרש"י ז"ל "עכ"ל.

ונעלם ממני ולא ידעתי מדוע לא הביא דברי האליה רבה שם (סימן שצ"ו אות ו') לבנו וכו', כן כתב הבית יוסף בשם הרמב"ם, ופסק כן בשלחן ערוך. ואני תמה הא בעבודת הקודש שם (סק"ס) חולק עליו ופסק דבנו הרי הוא כאחר, וכן בים של שלמה ביצה (פ"ה ס"י) חלק על רמב"ם. ועוד תמהני דרמב"ם גופיה בפירוש המשנה שם (פ"ה מ"ג) פסק דהוא כאחר, וכך משמע מטור ורא"ש (פ"ה ס"ד), ורבינו ירוחם (דל"ג ע"ב) שלא חילקו בין בנו לאחר. גם המגיד משנה שם בהלכות יום טוב

כתב מרן ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן שצ"ו סעיף ד'): "המוסר בהמתו לבנו הרי הוא כרגלי האב", והיא דעת הרמב"ם בהלכות יום טוב (פ"ה הי"א), ועיין שם בדברי הרב המגיד משנה, ובדברי מרן בבית יוסף שם.

וראיתי לגאון רבי שלום וינטורה ז"ל בספרו נהר שלום או"ח שם (אות א') שכתב: "כרגלי האב הם דברי הרמב"ם, מיהו רש"י פירש וכו', ופשוט דלרש"י אין שום חילוק בין אחר לבנו, וכן כתב הרא"ש שם (פ"ה ס"ד) והרי"ף (שם ד"כ ע"ב) נמי אף על גב דבתירוקן כאן ברועה אחד כאן בשני רועים פירש כהרמב"ם, מכל מקום מתניתין דתנן לבנו או לרועה לאו למימרא שיש חילוק בין בנו לאחר, אלא הכי קאמר שמסרה ביד שניהם ולא פירש דעתו למי ימסור שמירתה אם לבנו או לרועה ולמחר בירר, וכמ"ש הר"ן שם (ד"ה גמרא) הביאו הבית יוסף (ד"ה וכל בהמות העיר).

ולא אשכחן מאן דמחלק בין בנו לאחר אלא הרמב"ם, הביא דבריו הרשב"א בספרו עבודת הקודש (שער ה' הכ"א אות א'), וכתב עליו ולא נתכוונו לי דבריו כלל. והוא ז"ל פירש דבנו דנקט היינו לומר אפילו היה האחד בנו

לרועה בסעיף ה' דאפילו מסרה לו בשבת גופא הרי הוא כרגליו".

ושם בשער הציון (אות ה') כתב אליה רבה בשם הרשב"א שחולק על הרמב"ם ועוד כמה פוסקים רש"י ורא"ש וטור ורי"ו, וכ"מ לפירוש המאור, וגם במלחמות שיישב דעת הרי"ף משמע נמי דסבירא ליה דאין חילוק בין בנו לאחר ע"ש] וכבר העיר בספר נהר שלום על סתימת המחבר כהרמב"ם במקום ששארי פוסקים חולקין על זה".

ומו"ז הגאון ז"ל בכף החיים שם (אות י"ח) אחר שהביא כל דברי הרב אליה רבה סיים: אכן ה"ר זלמן (אות ד') פסק כדברי השלחן ערוך, וכן נראה דעת המגן אברהם, והתוספת שבת שהבאנו באות הקודם שפירשו דברי השלחן ערוך ולא חלקו עליו, ודוק היטב.

פ"ה כתב דרש"י ושאר מפרשים פסקו דבנו כאחר. לכן נראה לי ברור שלא לפסוק כפסק דשלחן ערוך והלבוש בזה".

שוב התבוננתי וראיתי שספר אליה רבה לא היה מצוי אצל הרב נהר שלום ז"ל, ורק במקומות בודדים ממש מזכירו "על דרך המקרה וההזדמן" כלשונו, עיין לו בנהר שלום (סימן ק"ס אות ב' ואות ג', וסימן קס"ב אות ח', וסימן קס"ז אות ח'), ועיין שם (סימן תכ"ד אות א'), ולפי זה אתי שפיר ודוק.

ושם במשנה ברורה (אות י') כתב: "והרבה חולקין על פסק מרן המחבר וסוברים דבנו לא עדיף מאחר, ולהכי אם הוא רגיל תמיד למוסרו לבנו לרעותה דינו כמו מסרה

רבי יוסי בירושלמי

ובירושלמי שבת (פ"ב ה"ה) נחלקו רבי יהודה ורבי יוסי גבי מבעיר בשבת, וכתב בספר מרכבת המשנה על הרמב"ם הלכות שבת (פ"ב ה"א דמ"ח ע"א) שמדובר שם באמוראים ולא בתנאים ע"ש, וכן כתבו בהגהות יפה עינים שבת (ע' א') ופסחים (ה' ב'), והגאון האדר"ת ז"ל ובהגהות טוב ירושלים לירושלמי שבת שם, ושו"ת יד חנוך (סימן י"א אות ג') ע"ש. [ולא הזכירו למרכבת המשנה].

אבל הגאון הגדול מלובלין ז"ל בשו"ת תורת חסד או"ח (ר"ס נ"א) האריך לדחות דבר זה וכתב שמדובר שם ברבי יהודה ורבי יוסי התנאים, ועוד עיין לו שם (סימן נ') ודוק.

אבל אין זה אומר שהגאון תורת חסד ז"ל לית ליה הא וחולק על עצם הדבר, כי רק כאן

כתב רבינו הגדול ז"ל בביאור הגר"א אה"ע (סימן ה' אות ג'): "מה שכתב דקיימא לן כרבי יוסי דנימוקו עמו, טעה טעות גדולה דרבי יוסי דבירושלמי שם אמורא הוא והוא רבי אסי דתלמודא דידן".

ובזאת ראיתי לגאון רבי יוסף זכריה שטערן ז"ל בספרו זכר יהוסף יבמות (דפ"ג ע"א): "בירושלמי מצינו רבי יוסי, והוא אמורא, ולא התנא רבי יוסי בן חלפתא, והוא מלא לרוב בתלמוד ירושלמי שהיה רבי יוסי אמורא, ובדף הראשון של הירושלמי ברכות נמצא גם כן שלש פעמים, ובזה נסתרו כמה פלפולים מהמפרשים שהאריכו ליישב דרבי יוסי לשיטתו מהירושלמי עש"ב. [ולא הביא דברי הגר"א ז"ל].

עינים מבין שהוא רב יוסף דבבלי, כמפורש לו בהגהותיו פסחים ושבת דלעיל, וכן כתב עוד ביפה עינים ברכות (ט"ו א') ושבת (י"ח א'), ועירובין (ד' ב'), והדברים צ"ב. [ועיין בחיבורי הנכחי ערך הבערה ללאו יצאה ודוק].

היו לו ראיות שמדובר בתנאים, כמבואר בדברי קדשו שם.

עוד דע שהגר"א ז"ל והגאון זכר יהוסף ז"ל דלעיל הבינו דהאמורא רבי יוסי דירושלמי הוא רב אסי דבבלי, אבל הגאון יפה

רבי ינאי

בפי הבריות, ולכן היה רבי ינאי מתפלל על זה ודוק. [אבל גירסתנו במדרש שם היא לא רבי ינאי כגירסת הרמב"ן הנ"ל, אלא "רבינו", ובמדרשי חז"ל "רבינו" הוא רבי יהודה הנשיא, וכדכתבו בפירוש מתנות כהונה ובעץ יוסף לבראשית רבה (פ"ג ס"ג), ובפירוש מהרז"ו לרות רבה (פ"ג ס"ד), ועיין בחיבורי ברית יעקב (סימן כ').]

ובאופן נוסף יש לפרש עם מאמרם במסכת שבת (ס"ה א'): "רבי יוחנן נפיק בהו לבי מדרשא, וחלוקין עליו חבריו. רבי ינאי נפיק בהו לכרמלית, וחלוקין עליו כל דורו", ופירש רש"י ז"ל: "רבי יוחנן נפיק ביה לבי מדרשא, במוך שבאזנו, שהיה זקן, והיתה לו צואת האוזן מרובה: וחלוקין עליו חבריו, מפני שלא היה קשור באזנו והוא יוצא בו לרשות הרבים".

ומבואר שעל רבי ינאי היו חלוקין "כל דורו", וכל כי האי בודאי יכול להיות שיחה בפי הבריות ולכך התפלל "ואל תעשינו שיחה בפי כל הבריות", ודוק.

ויתכן עוד לומר על פי מאמרם במסכת מועד קטן (י"ב ב'): "רבי ינאי הוה ליה ההוא פרדיסא, דמטא זמניה בחולא דמועדא, קטפיה, לשנה שהיוה כולי עלמא לפרדיסייהו לחולא דמועדא, אפקריה רבי ינאי לפרדיסיה ההוא שתא", ואפשר שגם בגלל מעשה זה התפלל

ירושלמי ברכות (פ"ד ה"ב ד"ג ע"א) מבואר דבי רבי ינאי כך היו אומרים בתפילתם: "ואל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם, ואל תמסור מזונותינו בידי בשר ודם, שמתנתם מעוטה וחרפתם מרובה". וצריך טעם מדוע היו מתפללים על כך.

ובם"ד נראה לי שכללו נוסח זה בתפילותיהם, כיון שרבי ינאי עצמו היה גבאי צדקה, כדכתב רש"י ז"ל להדיא בערכין (ו' ב'), ודבי רבי ינאי שהיו קרובים לדבר, וגם נראה לי שאף הם היו גבאי צדקה כדלקמיה, ידעו והכירו מקרוב ומחיי היום יום ענין זה של להצטרך לידי מתנת בשר ודם, ואל תמסור מזונותינו בידי בשר ודם שמתנתם מעוטה וחרפתם מרובה ודוק.

ובזה אני גם מפרש בקשת דבי ינאי שם: "ואל יתחלל שמך בנו, ואל תעשינו שיחה בפי כל הבריות", ומי כמו גבאי צדקה זקוק לדברים אלו דוק והבן.

אי נמי יש לומר באופן נוסף מדוע רבי ינאי היה מתפלל תפילה זו: "ואל תעשינו שיחה בפי כל הבריות", כי מבואר במדרש בראשית רבה (פע"ח סט"ו) המובאים בדברי הרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה בראשית (ל"ג ט"ו) שרבי ינאי היה עוסק בצרכי ציבור והיה נוסע לעיר רומא לחצר מלכי אדום עבור ישראל ע"ש, ונודע שהעוסק בצרכי ציבור פעמים הרבה הוא שיחה

דמשמע אף על [מעשה] הטובה מביאו במשפט, עכ"ל. [ועיין בספר דקדוקי סופרים].

ונתעוררתי בס"ד לומר לפי הידוע אצלנו [ונתבאר בעזה"י בחיבורי בכמה

מקומות ועיין תורה תמימה בראשית ט' אות י"ט] "דחכם מה (ש)הוא - אומר" וכל אמורא לפי בחינתו וענינו מדבר, דהיינו דהא דבי רבי ינאי אמרי "זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא", וכו', כי רבי ינאי היה גבאי צדקה, כדכתב להדיא רש"י ז"ל ערכין (ו' א') ודוק.

ועוד יש לי להוסיף בה דברים בס"ד, דעיין מועד קטן (ט"ז ב') דרבי חייא להאי קרא דחמוקי ירכיך כמו חלאים מוקי לה בצדקה וגמילות חסדים ע"ש, וכתב חד מן קמאי רבי שלמה בן היתום ז"ל בפירושו שם (דף ע"ט): "מוקי לה בצדקה וגמילות חסדים, שיתנם בסתר, כדאמרינן בחגיגה כי יביאך האלהים במשפט על כל נעלם אם טוב אם רע, זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא, כי הא דרב ינאי חזייה לההוא גברא דהוה יהיב זוזי לענייא בפרהסיא, אמר ליה מוטב דלא יהבת ליה, מהשתא דיהיבית ליה וכספתיה" עכ"ל.

ויש לומר דרבי ינאי מרבו רבי חייא למד כן דצדקה יש לעשות בסתר, דביבמות (צ"ג סע"א) "רבי ינאי כרבי חייא" וכו', ופירש רש"י מרבו קבלה וכו', ועיין בזה בחיבורי ישועות חיים (ס"ס י"ז ובהערה שם), ובחיבורי עדות ביעקב ח"ב (סימן ##) שהארכנו שתלמיד סובר כרבו, ועיין שם בישועות חיים (סימן י"ד ד"ה ומבואר) שהנהגות התלמיד למד מרבו וכו' עושה וצרף לכאן.

ועיין בירושלמי פאה (פ"א ה"א ד"ד ע"א) באותה עובדא שהיו רבי יונתן ורבי ינאי יושבים ובא אדם אחד ונישק רגלי רבי יונתן ושאלו רבי ינאי על זאת, והשיבו רבי יונתן שפעם

רבי ינאי "ואל יתחלל שמך בנו, ותעשינו שיחה בפי כל הבריות", ועיין.

ובמדרש ויקרא רבה (פ"ט ס"ג): "מעשה ברבי ינאי שהיה מהלך בדרך, וראה אדם אחד שהיה משופע ביותר אמר לו [אותו אדם] משגח רבי מתקבלא גבן, אמר לו אין הכניסו [רבי ינאי] לביתו האכילו והשקוהו, בדקו במקרא ולא מצאו, במשנה ולא מצאו, באגדה ולא מצאו, בתלמוד ולא מצאו, אמר ליה [רביינאי] סב בריך. אמר לו [אותו אדם] יברך ינאי בביתיה. אמר ליה [רבי ינאי] אית כך אמר מה דאנא אמר לך, אמר ליה אין. אמר ליה [רבי ינאי] אמור אכול כלבא פיסתאי דינאי. קם תפסיה אמר ליה ירותי גבך דאת מונע לי, אמר לו [רבי ינאי] ומה ירתותך גבי. אמר לו חד זמן הוינא עבר קמי בית ספרא ושמעית קלהון דמניקיא אמרין תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, מורשה קהלת ינאי אין כתיב כאן אלא קהלת יעקב" עיין שם, ויתכן שגם בגלל מעשה זה התפלל רבי ינאי "ואל יתחלל שמך בנו, ותעשינו שיחה בפי כל הבריות".

חגיגה (ה' א'): "[כי את כל מעשה, האלהים ביא במשפט, על כל נעלם, אם טוב אם רע], מאי אם טוב ואם רע, אמרי דבי רבי ינאי זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא, כי הא דרבי ינאי חזייה לההוא גברא דקא יהיב זוזא לעני בפרהסיא, אמר ליה מוטב דלא יהבת ליה מהשתא דיהבת ליה וכספתיה.

ופירש רש"י ז"ל: "כי את כל מעשה האלהים ביא במשפט על כל נעלם, ואף על הנעלמות ממנו שעשה שוגג הוא מביאו במשפט: על כל, אפילו דבר מועט במשמע: ונמאס, קצה דעת חבירו בדבר: מאי אם טוב,

רבי דוסתאי ברבי ינאי, היה תלמידו של רבי מאיר והוא מהתנאים האחרונים, כי רבי ינאי אביו היה תלמיד רבינו הקדוש החותם המשנה "עכ"ל. [ובפירוש הרשב"ץ אבות שם (פ"ב מ"א ופ"ד מט"ו) כתב דרבי ינאי רביה דרביה יוחנן היה תנא ע"ש].

ומפורש בדברי הרשב"ץ ז"ל דרבי דוסתאי ברבי ינאי הוא בנו של רבי ינאי הנ"ל, וכבר ביארנו מדברי חז"ל דרבי ינאי היה גבאי צדקה ועוסק בצדקה, ומה יפה ומה נעים שבנו רבי דוסתאי ידרוש דרשה יקרה זו על ענין הצדקה, ובפרט לפי הנודע אצלינו שהאב מדבר מגורנו של הבן ותורת אביו סובר הבן כההיא דמסכת שבת (ק"ח ב): "הא דאמר שמואל וכו' דשמיצא ליה ממאן - לאו דשמיצא ליה מאבוב" וכו' ע"ש, ועיין בחיבורי הנכחי לעיל (מערכת ב' ערך ##) וצרף לכאן.

וגדולה מזו אני אומר דרבי דוסתאי עצמו היה גבאי צדקה ומתעסק במצוה זו, ואמינא לה מההיא דתלמוד ירושלמי מסכת גיטין (פ"א ה"ה): "רבי דוסתאי בי רבי ינאי ורבי יוסי בן כיפר נחתון [מארץ ישראל] למיגבי לחבריה תמן [בבבל], ואיתאמרת עליהון לישן ביש, אתון בעיי מיפקא מיניה, אמרין לון כבר זכינן", וכן הוא בירושלמי קידושין (פ"ג סה"ד) ועיין בבלי גיטין (י"ד ב) ודוק.

ופירש בשיירי קרבן גיטין שם: "נחתון מיגביה לחבריה תמן. ופירושו שירדו לגבות נדבות שנדבו להספקת החבירים ותלמידים שבארץ ישראל", ובספר עלי תמר לירושלמי קידושין שם (דל"ז ס"ב) כתב: "נחתין לגביה לחבריא תמן, ביאורו שהם ירדו לבבל לשם עסק מגבית חכמים כמו שאמרו בירושלמי הוריות (פ"ג ה"ד) כמו שהוא ביאור מלת תבריא בכל מקום חכמי הישיבה, וכן הוא משמעות

אחת בא אותו אדם וקבל על בנו שיזון אותו ואמרתי לו שילך לבית הכנסת ויצעק ויבזה לבנו. ושאלו רבי ינאי ומדוע לא כפית את הבן שבעל כרחו יזון לאביו" ע"ש, ובודאי הדברים שייכים למבואר לעיל שרבי ינאי היה גבאי צדקה ודוק.

ולמבואר בחיבורי שנות חיים (ערך גבאי צדקה) משם מדרש חז"ל ועוד הרבה, שמי שהוא גבאי צדקה בזה זוכה לחיים ואריכות ימים, ביארתי בס"ד במקומו מדוע רבי ינאי היה גבאי צדקה, כמפורש להדיא ברש"י ערכין (ו' א') וכן"ל, כי רבי ינאי היה כהן מבית עלי כמפורש בירושלמי תענית (פ"ד ה"ב ד"כ ע"ב) ועיין באריכות בספר עלי תמר שם (דס"ז ע"א), והרי על בית עלי נגזר שימותו צעירים כבני שמונה עשרה כאומרם ביבמות (ק"ה א'), ועיין ראש השנה (י"ח א') ורש"י סנהדרין (י"ד א'), לכן רבי ינאי קיבל על עצמו משרה זו של גבאי צדקה שבוה יזכה לאריכות ימים, וכמו שעשה האמורא רב כהנא שגם הוא היה כהן מבית עלי שהיה מאריך בתפילה כדי שיזכה לאריכות ימים כמפורש בירושלמי ראש השנה (פ"ב ה"ה ד"ג ע"א), ונתבאר היטב במקומו בס"ד.

בבא 99 בתרא (י' א'): "דרש רבי דוסתאי ברבי ינאי בוא וראה שלא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם, מידת בשר ודם אדם מביא דורון גדול למלך ספק מקבלין אותו הימנו ספק אין מקבלין אותו הימנו, ואם תמצא לומר מקבלין אותו ממנו ספק רואה פני המלך ספק אינו רואה פני המלך - והקב"ה אינו כן אדם נותן פרוטה לעני זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך".

ובתב רבינו הרשב"ץ ז"ל בפירושו מגן אבות על מסכת אבות (פ"ג מ"ח): "זה התנא

הם מופקדין מעותיו של אביך טול אותם: אמר ליה, שמעתי עליהן שהן סריקין כלומר מעות גזל ואיני רוצה להינות מהן: אמר ליה קריבוי דרבי ינאי לאותו אדם שלא רצה להינות ממעות אביו משום חשש ספק גזל ואף על פי שלא היו לו תובעין, כדאי אתה שתהיה מתפלל על הציבור ותהיה נענה מן השמים" וכיוצא בזה פירש בפני משה, ועיין בשיירי קרבן שם.

ולאמור דרבי ינאי, ודבי רבי ינאי, היו גבאי צדקה, יובן היטב שאותו אדם בא אל קריבוי דרבי ינאי ובקש צדקה וכמשנ"ת. [ומהר"ש יפה פירש שאותו אדם בא לרבי ינאי עצמו ועיין שיירי קרבן שם].

ומה שאמר לו לאותו אדם אתה ראוי להתפלל על הציבור [בעבור הגשם עיין בסוגיא] ושתתקבל ותענה תפילתו - יובן היטב עם מאמרם במדרש שמות רבה (פכ"ב ס"ג): "אמר רבי יהושע הכהן ב"ר נחמיה וכי יש תפילה עכורה, אלא כל מי שידי מלוכלכות בגזל הוא קורא לקב"ה ואינו עונה אותו, למה שתפילתו בעבירה שנאמר ויאמר ה' לנח קץ כל בשר וגו', אבל איוב שלא היה בעמלו גזל, היתה תפילתו זכה, לכך אומר על לא חמס בכפי, לפי שאין עול בכפי ובעמלי תפילתי זכה. אמר רבי חמא ב"ר חנינא מנין שכל מי שהגזל בידו תפילתו עכורה שנאמר ובפרשכם כפיכם וגו' אינני שומע, מפני מה שידיכם דמים מלאו, ומנין שכל מי שמרחיק עצמו מן הגזל תפילתו זכה שנאמר נקי כפים ובר לבב, מה כתיב אחריו, ישא ברכה מאת ה'".

ומפורש שמי שמרחיק עצמו מן הגזל תפילתו זכה ומתקבלת, ולהיפך להיפך שמי שידי מלוכלכות בגזל תפילתו בעבירה ועכורה וקורא לקב"ה ואינו עונה אותו, וכאן שאותו אדם היה נקי עד מאוד עמעון הגזל בדין שהוא

ההמשך איתאמר עליהן לישנא בישא, ר"ל שאין לרחוש להן אימון שיביאו את התרומה לחכמי הישיבה למטרה הדרושה, הוון בעין דלא יהוון כלום, שלא רצו בכלל מעתה לתת לחכמי הישיבה, והם השיבו כבר זכינון בשביל חכמי הישיבה בארץ ישראל וכו', שמראש נטלו תפקיד זה על עצמן לגבות מגבית חכמים" עכ"ל.

ומבואר באר היטב שרבי דוסתאי ברבי ינאי עצמו היה גבאי צדקה, והיה יורד מארץ ישראל לבבל לערוך מגבית לתלמידי חכמים שבארץ ישראל, וכמעשה אביו רבי ינאי שהיה גבאי צדקה עשה גם הוא ונתמנה לגבאי צדקה.

והטעם יש לומר שכבר כתבתי שרבי ינאי היה מבית עלי שנגזר עליהם למות צעירים, ולכן בנו רבי דוסתאי נתמנה לגבאי צדקה שבזה מאריך ימים כנ"ל. [ודע כי בספר סדר הדורות ערך רבי דוסתאי ברבי ינאי הביא מספר יוחסין שלא היה בנו של רבי ינאי וצ"ע, ואני כתבתי לדרכו של רבינו הרשב"ץ ז"ל, ועיין בספר תולדות תנו"א (בערכו דשכ"ו ע"ב) ודבריו צ"ב].

ירושלמי תענית (פ"ב ה"א ד"ה ע"א): "חד בר נש אתא גבי חד מן קריבוי דרבי ינאי, אמר ליה רבי זכה עמי. אמר ליה ולא הוה לאביך פריטין. אמר ליה לא. אמר לי גבי אינון מופקדין. אמר ליה שמעית עליהן דאינון סריקין. אמר ליה כדדי את מצלייא ומתענייא".

ופירש בקרבן העדה: "אמר ליה זכי עמי, תן לי צדקה שתזכה על ידי: אמר ליה ולא היה לאביך פריטין, כלומר והלא אביך עשיר היה, ולמה אתה רוצה להינות מן הצדקה: אמר לו גביי וכו', אמר לו קריבוי דרבי ינאי אצלי

ס"ח) הנ"ל שמי שידידיו של אדם המלוכלכות בגזל אין תפילתו נשמעת וכו"ל בארוכה, וכתב בספר יסוד ושוורש העבודה (שער י' שער המים פרק ב'): "נמצא כתוב בספרים אין עון בעולם שמעכב תפילתו של אדם לעלות למעלה בעולם העליון כמו הגזל רח"ל", וכזאת כתב בספר מי מנוחות בירדוגו (ר"פ וארא) שאין מי שמעכב התפילה כעון הגזל, ועיין בזה לגאון חיד"א ז"ל בספרו דברים אחדים (ד"ד ע"א), ובספרו יוסף לחק פרשת לך לך (ליום ה'), ובספרו חדרי בטן (נצבים ראשון אות ט"ו) ושם בהערות (הערה י"א) ושם נסמן, ולרבינו הגדול החפץ חיים ז"ל בספרו שפת תמים (ס"פ ג') ע"ש, ובספר לחם לפי הטף (מערכת ג' כלל י"ז), ועיין בחיבורי שובי השולמית ח"ו (סימן ט"ו), ובחיבורי תורת יעקב (סימן רכ"ו ד"ה וגם) ודוק.

יתפלל על הגשמים ותתקבל תפילתו ותענה עתירתו ודוק.

תענית (ד' ב'): "אמר רבי אמי אין הגשמים נעצרים אלא בעון גזל, שנאמר על כפים כסה אור, בעון כפים כסה אור, וכו', מאי תקנתיה ירבה בתפילה" ע"ש.

והנאון שאגת אריה ז"ל בספרו גבורת ארי תענית שם כתב: "ירבה בתפילה, פירוש לאחר שמוציא הגזלה מידו, דאם לא כן אין תשובה ותפילה מועילין כלל, כדאמרינן לקמן (ט"ז ב') אדם שיש בידי עבירה (פירוש גזל) ומתודה ואינו חוזר בו, למה הוא דומה לאדם שטבל ושרץ בידו" עכ"ל.

ולא ידעתי מדוע לא הביא לעדיפא מינה, למה שאמרו רבותינו במדרש שמות רבה (פכ"ב

רבי ינאי

עצמו לבינוני לא צדיק גמור וגם לא רשע גמור. ועל דרך זה היה אומר דוד המלך ע"ה חלקי ה' אמרתי לשמור דבריך, ידעתי כי אין בידי משלות הרשעים והוא החלק הטוב שהיה לרשע בגן עדן, כי הלואי חלקי אשר היה לי בגן עדן אמרתי שאזכרה בה ואתלנה לשמור דבריך, כלומר בעבור שישמרו דבריך.

ואפשר עוד לפרש בהיות כי שלות הרשעים או יסורי הצדיקים לרוב הפעמים הם בעון הדור, לכן בא רבי ינאי לשבח את בני דורו שלא היו רשעים עד שבסבתם ישליו אהלי הרשעים ויוסרו הצדיקים, כי אין אנחנו הגורמים" עכ"ל.

ומבואר דרבי ינאי בדרך ענוה אמר דבריו כן כמפורש במדרש שמואל, וגם לפי דרכו השניה שרבי ינאי שיבח בני דורו וכו'

אבות (פ"ד מט"ו): "רבי ינאי אומר, אין בדינו לא משלות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים".

וכתב בספר מדרש שמואל שם: "ידוע הוא מה שאמרו רז"ל (חגיגה ט"ו א') כי לכל אחד יש לו חלק בגן עדן וחלק בגיהנם, ומי שזכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן ומי שלא זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם, ואמר רבי ינאי כמדבר בדרך ענוה אנחנו אין בדינו לא משלות הרשעים, כלומר אין אנחנו יכולין לומר כי זכינו כל כך עד שירשנו השלוח והמנוחה וחלק הרשעים שהיה להם בגן עדן, ואף אין בדינו מיסורי הצדיקים שהוא החלק שהיה לצדיקים בגיהנם לא הרשענו עד שנטלנו אותה לנו, וזה כענין שאמרו רז"ל (עין רמב"ם הלכות תשובה פ"ג ה"ד) לעולם יחזיק אדם את

סה"י): "על מנת שירצה אבא רצה האב מקודשת לא רצה אינה מקודשת וכו', אמר רבי יוחנן לרבי ינאי ואית מתניתא אמרה כן. אמר ליה ולינאי עליבא את שאיל מילה בקידושין", ופירש בפני משה: "ולינאי עליבא דרך עונה השיבו לרבי יוחנן ולינאי העלוב אתה שואל מילה לפרש בקידושין", ונתקיים וחכם מה הוא - אומר, ודוק היטב.

הוא מדרכי הענוה, ועיין בהגהות ענף יוסף שעל מדרש ויקרא רבה (פט"ז ס"ב) שכתב בעובדא מפורסמת דרבי ינאי ואותו רוכל שלימדו שמי שחפץ חיים לא ידבר לשון הרע: "ורבי ינאי שמע והבין טעם דבריו של הרוכל ומענוותו היתירה דהוה ביה ברבי ינאי" וכו', ודוק היטב.

והשווה למאמרם בירושלמי קידושין (פ"ג

רבי ינאי וריש לקיש

להתיר אותו עוף שנפסק למטה מכנגד חיבור הכנף לגוף. ולמדתי מהמעשה הזה דהלכה כרבי ינאי, עד כאן מספר אור זרוע. [וצ"ב בט"ז יו"ד (סימן ל"ב אות ג') ודוק. גם צ"ב מה שכתב שם שהרשב"א שהובא באור זרוע, אינו כרשב"א שהביא הטור ע"ש, והרי הרשב"א שהטור הביא הוא בעל תורת הבית מרצלונא, והאור זרוע לעולם אינו מזכיר לרשב"א בעל תורת הבית, וקצרת].

ובלומדי הדברים נתעוררתי בס"ד, דמתבאר שרק מהמעשה שבא לפני רבינו יצחק ב"ר שמואל ז"ל, למד רבינו האור הזרוע ז"ל דהלכה כרבי ינאי, וכמפורש בדבריו, ולכאורה יש להבין והרי גם זולת מעשה זה, בודאי הלכה כרבי ינאי, דהוא רביה דרביה דריש לקיש, דרבי ינאי רביה דרבי יוחנן והלכה כרבי ינאי נגד רבי יוחנן, כנודע וכדכתבו רי"ף חולין (נ"ה ב' ד"ז ע"ב), ורא"ש עירובין (פ"א ס"ד) וחולין (פ"א ס"א) ע"ש, ורבי יוחנן רביה דריש לקיש, ואם כן קל וחומר דהלכה כרבי ינאי נגד ריש לקיש, וצ"ב. [וק"ק שבש"ת חות יאיר (סימן צ"ד) כתב שהלכה כרבי ינאי נגד רבי יוחנן והביא כן מספר הליכות עולם ע"ש, וטפי היה לו להזכיר דברי הרי"ף והרא"ש הנ"ל].

חולין (מ"ו א'): "בעופא, רבי ינאי אומר למטה מן האגפים, וריש לקיש אמר עד בין אגפים", נמצא רבי ינאי לקולא, ואילו ריש לקיש לחומרא, ודוק.

ופירש רש"י ז"ל: "עד למטה, מכנפיו הוי כח חוט השדרה דיליה: ולריש לקיש עד כנגד בין אגפים, ותו לא", ובפירוש המיוחס לרבינו גרשום ז"ל שם: "עד בין אגפים, עד כנפי העוף". [ועיין בדברי מרן ז"ל בבית יוסף דלקמיה].

וראיתי לחד מתקיפי קמאי, רבינו יצחק מווינא ז"ל בספרו אור זרוע שם ח"א (סימן ת"ט) שכתב: "בעופא רבי ינאי אמר עד למטה מכנפיו הוה כח חוט השדרה דיליה, ורבי שמעון בן לקיש אמר עד כנגד בין אגפיים ותו לא.

ומעשה בא לפני רבינו יצחק ב"ר שמואל זצ"ל, שנפסק חוט השדרה של עוף. ונסתפק מהו למטה מן האגפיים, אם קורין אגפיים מקום שהכנף מחובר לעוף, אבל למטה משם כשר. או שמא כל מה שכנגד הכנף שאינו מחובר שם לגוף העוף אלא נכפל ויושב שם כל שהוא נגד אגפיים ומה שלמטה מזה דוקא הוא כשר שהוא למטה מן אגפיים, ולא רצה

ליה ספיקא דאורייתא ולחומרא, והרמב"ם הלכות שחיטה (פ"ט ה"ד) פסק עד בין אגפים, ולא ידעתי טעם לדבריו, גם בהרבה מספק הטרפות פסק לקולא, ובמקצתן לחומרא, ודרכו נסתרה מעיני עכ"ל.

ואיני יודע ממה תמה על הרמב"ם בזה, דהא נימוקו עמו, דרבי ינאי רביה דרבי יוחנן הוא דהוא רביה דריש לקיש, וקיימא לן אין הלכה כתלמיד במקום הרב. [א"ה:] וכזאת כתב ליישב מרן ז"ל בספרו כסף משנה על הרמב"ם הלכות שחיטה שם, ועיין בפירושו המיוחס למגיד משנה שם, ובלחם משנה שם ודוק].

ובן נראה שהוא דעת הרי"ף והרא"ש שכתבו המחלוקת סתם, ולא הכריעו, משום דמסתמא אין הלכה כתלמיד במקום הרב.

ורש"י מחליף הגירסא, ומהפך דרבי ינאי לדריש לקיש, ודריש לקיש לרבי ינאי, ועל פי גירסא זו פסקו סמ"ג (עשין ס"ג דקמ"ב ע"ד), וספר התרומה (סימן ט"ז) כרבי ינאי שמחמיר, ועוד שהיה רבו, עד כאן דבריו מרן ז"ל בבית יוסף.

חרי שכבר מרן ז"ל כתב ליישב תמיהת הרשב"א ז"ל, והסביר דברי הרמב"ם ז"ל כנ"ל, דרבי ינאי רביה דרבי יוחנן דהוה רביה דריש לקיש, וקיימא לן אין הלכה כתלמיד במקום הרב, אלא שלא ידעתי מדוע מרן ז"ל לא עמד שלכאורה הרשב"א ז"ל סותר דבריו כנ"ל.

גם יש להתבונן אם טעמו של מרן ז"ל חלוק מטעמו של הרשב"א ז"ל, שמרן ז"ל כתב שאין הלכה כריש לקיש כנגד רבי ינאי מהכלל הגדול דאין הלכה כתלמיד במקום רבו, ובזה יש הרבה חילוקים שפעמים הלכה כתלמיד כנודע, ועיין בזה באריכות בספר דברי סופרים

ובאשר חשבתי כן ראיתי בדברי הרא"ש ז"ל בפסקיו לחולין (פ"ג סל"ו) שכתב להדיא בסוגיא דנפולה: "ועוד דרבי ינאי רבו של רבי יוחנן הוה, ואפילו לגבי רבי יוחנן הלכה כוותיה, וכל שכן לגבי ריש לקיש", ועיין במעדני יום טוב (שם את ס') ודוק.

ולרבינו הרשב"א ז"ל בחידושי חולין שם ראיתי שכתב: "בעופא, רבי ינאי אמר עד בין אגפים, וריש לקיש אמר למטה מן אגפים, ולא איפסיקא הילכתא לא כמר ולא כמר, ולחומרא דאיסורא דאורייתא היא".

ולחאמור גם דברי קדשו ז"ל יש לי להבין, דהוא פסק לחומרא, מספק, כיון דלא איפסקא הילכתא, ונעלם ממני מדוע לא פסק כרבי ינאי מתורת ודאי, ומהטעם שכתבתי דרבי ינאי רביה דרביה דריש לקיש, ובודאי הלכה כמותו כנ"ל.

שוב ראיתי לרשב"א ז"ל עצמו שם חולין (נ"א ב') במחלוקת בענין נפולה שכתב: "ועוד דרבי ינאי רביה דרבי יוחנן, דהוה רביה דריש לקיש, והלכה כמותו אפילו במקום רבי יוחנן, כל שכן לגבי ריש לקיש", וכן כתב הרשב"א ז"ל בספר תורת הבית (הבית השני ש"ג דמ"ח ע"ג): "ועוד דרבי ינאי רביה דרבי יוחנן דהוה רביה דריש לקיש והלכה כמותו לגביה דרבי יוחנן, כל שכן לגביה דריש לקיש", ומדוע הרשב"א ז"ל לא כתב כן גבי מחלוקת רבי ינאי וריש לקיש לעיל גבי עוף, ורק כתב "ולחומרא דאיסורא דאורייתא היא", וצ"ב.

ובהיותי בזה ראיתי למרן ז"ל בבית יוסף יו"ד (סימן ל"ב) שכתב: "ומה שכתב רבינו [הטור] ובעוף הוא טרפות החוט עד בין האגפיים וכו'. שם, בעופא רבי ינאי אמר בין אגפים, וריש לקיש אמר למטה מאגפים, וכתב הרשב"א ולא איפסיקא הילכתא כמאן, והוי

ספיקא דאורייתא ולחומרא, והרמב"ם פסק עד בין האגפיים, ולא ידעתי טעם לדבריו עכ"ל.

והבית יוסף תמה עליו, דהלא נימוקו עמו דקיימא לן אין הלכה כתלמיד במקום הרב. ולענ"ד נראה דעת הרשב"א כיון דריש לקיש לא היה תלמידו של רבי ינאי, אלא תלמידו של רבי יוחנן, אף על גב דרבי יוחנן היה תלמידו של רבי ינאי, אין כאן דין תלמיד כנגד רבו, וכיון דאיסורא דאורייתא הוא נקטינן לחומרא כריש לקיש, עד כאן דברי רבינו הב"ח ז"ל.

ויש להבין, שהרי בדברי הרשב"א ז"ל בחידושו לחולין (נ"א ב') ובתורת הבית שלו מבואר איפכא, שהוא ז"ל כתב להדיא דהלכה כרבי ינאי לגבי ריש לקיש "משום דרבי ינאי רביה דרבי יוחנן דהוה רביה דריש לקיש, והלכה כמותו אפילו במקום רבי יוחנן, כל שכן לגבי ריש לקיש" כנ"ל, והביאו הבית יוסף שם (סימן נ"ח) וצ"ע.

ותו יש להבין שרבינו הב"ח ז"ל או"ח (סימן ש"כ) כתב: "ויש לתמוה דמאן לימא לן דמאי דקאמר רב פפא הוי מסקנא דתלמודא, ולעולם איכא למימר דהלכה כרב נחמן דמוקי לטעמא דרב חסדא משום דאחשבינהו, דאף על גב דמאביי ורבא ואילך הלכה כבשראי, מכל מקום אין הלכה כתלמיד במקום רבו, ורב נחמן רבו דרב פפא הוה, דאף רבו של רבא הוה רב נחמן, ורבא רבו של רב פפא הוה, אם כן פשיטא דהלכה כרב נחמן", ולכאורה דבריו כאן אינם כדכתב גבי ריש לקיש ורבי ינאי וצ"ע.

ועתה רואה אני שדברי הרשב"א ז"ל מן המקדש הם יוצאים, שהם דברי רבו הגדול הרמב"ן ז"ל בחידושו לחולין (נ"א ב'): "וריש לקיש אצל רבי ינאי תלמיד במקום הרב

ח"א (כלל ט"ז) ושם ח"ג במילואים (ד"ו ע"ג וע"ד), עיין שם. [וכיוצא בזה כתב מרן ז"ל בכסף משנה על הלכות בכורים (פ"ו ה"ד): "ודאי כרבי חייא קיימא לן לגבי רבי אסי, דהא רביה דרביה הוא, ואין הלכה כתלמיד במקום הרב" ודוק].

אבל חושבני שהרשב"א ז"ל מטעם אחר קא אתי עלה, ולא מטעם דאין הלכה כתלמיד במקום רבו, שלא הזכיר זאת, אלא משום דרבי ינאי רב גובריה ונפיש חיליה, שהלכה כמותו אפילו נגד רבי יוחנן, וקיימא לן רבי יוחנן וריש לקיש הלכה כרבי יוחנן, ולפי זה כל שכן נגד ריש לקיש, ועיין.

ועכשיו ראיתי בבית יוסף יו"ד שם (סימן נ"ח) שמרן עצמו ז"ל הביא דברי הרשב"א בחידושו לחולין (נ"א ב') ובתורת הבית שפסק בדין נפולה כרבי ינאי נגד ריש לקיש מהטעם דלעיל, דרבי ינאי רביה דרבי יוחנן דהוה רביה דריש לקיש, והלכה כמותו אפילו במקום רבי יוחנן, כל שכן לגבי ריש לקיש ע"ש. וצ"ב. [ודוחק לומר כיון שכתב טעם נוסף דהוה רביה כנגד ריש לקיש ע"ש].

ויש לדקדק גם במה שכתב מרן ז"ל: "וכן נראה שהוא דעת הרי"ף והרא"ש שכתבו המחלוקת סתם, ולא הכריעו, משום דמסתמא אין הלכה כתלמיד במקום הרב", וכמדומה דטפי היה לו למרן ז"ל להביא ולהזכיר דברי הרי"ף והרא"ש ז"ל שבמקומות אחרים פסקו להדיא דהלכה כרבי ינאי נגד ריש לקיש, כנ"ל, ומינה תלמד נמי הכא, ועיין.

ובעניות היותר שיש לי להבין, הם דברי קדשו של רבינו הב"ח ז"ל יו"ד שם (סימן ל"ב) שכתב: "ומה שכתב הטור והרשב"א כתב עד מקום כלות חיבורן בגוף. בתורת הבית הארוך כתב גירסת הרי"ף, וכתב עלה והוה ליה

הבית יוסף יו"ד (סימן ל"ב ס"ו) דעל מחלוקת רבי ינאי וריש לקיש, כתב לדעת הרי"ף והרא"ש שכתבו מחלוקתם ולא הכריעו, דמסתמא כיון דרבי ינאי רביה דרבי יוחנן דהוא רביה דריש לקיש, קיימא לן אין הלכה כתלמיד במקום הרב ע"כ, וכן כתב עוד בכסף משנה הלכות שחיטה (פ"ט ה"ד וה"ט), וכן כתב הרב לחם משנה שם, והא איהו מרן ז"ל גופיה בכלליו (דף ק"ו ע"א) הביא דעת התוספות דגדול היה ריש לקיש כשבא לפני רבי יוחנן, וזו היא גם דעת הרא"ש דאייתנא לעיל, ואיך כתב מרן ז"ל לדעת הרא"ש רביה דריש לקיש הוה.

ומה גם דמרן ז"ל הוה מצי למימר טעם יותר מרווח, דכיון דרבי ינאי רבו של רבי יוחנן הוה, ואפילו לגבי רבי יוחנן הילכתא כוותיה, כל שכן לגבי ריש לקיש, וכמו שכתב הרא"ש גופיה בחולין (פ"ג סל"ו) על מחלוקת רבי ינאי וריש לקיש ע"ש, ועיין ב"ח יו"ד (שם) שגם הוא לא כיוון בזה ע"כ. [א"ה: זה כאשר הרגשתי בזה לעיל ודוק].

ולבאורה יש להבין, שהרי ביד מלאכי בסמוך (כלל תר"ז) קיבל בשתיקה כהודאה והסכים עם מרן ז"ל וקבע הדברים לכלל גדול במה שכתב דהלכה כרבי ינאי נגד ריש לקיש דאין הלכה כתלמיד במקום רבו, וכן הסכים בזה שם ביד מלאכי (כלל ל"ח), וכאן הרב יד מלאכי סתר דבריו, אתמהא.

הוא, דאפילו רבי יוחנן נדחה ממנו, וכן כתב הרי"ף ז"ל בביאורו להלכות הרי"ף שם (דט"ו ע"א): "רבי ינאי רביה דרבי יוחנן, ורבי יוחנן רביה דריש לקיש, הילכך ליתא לדריש לקיש קמיה", ועיין בהגהות קרבן נתנאל על פסקי הרא"ש גיטין (פ"ח ס"ג אות ו') ודוק.

ובהיותי בזה אמרתי אצא ואראה מה כתב הכהן הגדול בספרו המיוחד לענינים הללו, הוא ספר יד מלאכי, ועיינתי שם וראיתי שם (כלל תר"ז) שכה כתב: "רבי ינאי וריש לקיש. אין ספק דהלכה כרבי ינאי, דרביה דרבי יוחנן הוא, דהוא רביה דריש לקיש, וקיימא לן אין הלכה כתלמיד במקום הרב, כסף משנה הלכות שחיטה (פ"ט ה"ד וה"ה), והרב לחם משנה שם". [וכיוצא בזה כתב ביד מלאכי שם (כלל ל"ח), ושם הזכיר דברי מרן בבית יוסף יו"ד (סימן ל"ב) ע"ש].

ועם שאיני כדאי תמה אני על עצמי, ולא ידעתי מדוע הרב יד מלאכי ז"ל דכל רז לא אניס ליה, לא הביא כן מדברות רבותינו הראשונים ז"ל ולכל אשר הבאנו בס"ד. ורשמתי למזכרת עד שנעיין בה היטב, ועם דברי רבותינו עיני העדה זיע"א וכעת לא איסתייעא מילתא.

ועתה מצאתי שם בספר יד מלאכי (סוף כלל תר"א) שכתב: "ולא ידענא אנא פנה מרן